

Toiminnallisuus vuorovaikutuksen tukena

Työntekijöiden kokemuksia toiminnallisen vuorovaikutuskansion
käytöstä Kainuun perhetyössä

Marja-Leena Karvinen ja Minna Pietilä

Opinnäytetyö

14.11.2014 Sosiaalialan koulutusohjelma/SS11M1

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Marja-Leena Karvinen, Minna Pietilä	
Työn nimi Toiminnallisuus vuorovaikutuksen tukena: työntekijöiden kokemuksia toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä Kainuun perhetyössä	
Päiväys	14.11.2014
Sivumäärä/Liitteet	47/5
Ohjaaja(t) Kristiina Kukkonen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, perhepalvelut/perhetyö, Kajaani	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä Kainuun sote -kuntayhtymän perhetyölle. Opinnäytetyössä tutkittiin, miten toiminnallisten menetelmien avulla voidaan tukea perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, ja miten työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön työssään.</p> <p>Opinnäytetyössä yhdistyivät opinnoissa kehitetty työmenetelmä ja sen tutkiminen käytännössä. Opinnäytetyö toteutettiin kvantitatiivisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin strukturoidulla kyselylomakkeella, jossa oli lisäksi avoimia kysymyksiä. Sähköiseen kyselyyn osallistuivat Kajaanin, Paltamon, Sotkamon ja Kuhmon perhetyön työntekijät. Tutkimusaineisto analysoitiin Webropol-ohjelmalla.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan Kainuun perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön hyödyllisenä työvälineenä perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa. Työntekijöiden mukaan perheet olivat innostuneita ja motivoituneita toiminnallisista menetelmistä. Perhetyössä käytetään yleisesti erilaisia työmenetelmiä, mutta tärkein työväline on työntekijä itse. Työntekijän ja asiakkaan aito dialoginen kohtaaminen, ja työntekijän kuuntelemisen taito ovat perhetyössä tärkeitä elementtejä.</p> <p>Toiminnallisen vuorovaikutuskansion työmenetelmien käytön myötä yhdessä tekemisen ja kokemuksen ilo lisääntyivät perheissä. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion myötä myös työntekijöiden työn ilo lisääntyi. Työntekijät pystyivät valitsemaan työmenetelmistä sellaisen, joka vahvisti heidän osaamistaan ja vahvuuksiaan.</p> <p>Opinnäytetyössä tehdyn tutkimuksen myönteisten tulosten, ja työntekijöiden antaman positiivisen palautteen perusteella, Kainuun sote -kuntayhtymän perhetyön tulisi vahvistaa toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttöä työmenetelmänä.</p>	
Avainsanat Perhe, perhetyö, vuorovaikutus, toiminnallisuus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Marja-Leena Karvinen, Minna Pietilä			
Title of Thesis Functionality as a support to interaction: Employees' experiences on the use of functional interaction folder at family services			
Date	14.11.2014	Pages/Appendices	47/5
Supervisor(s) Kristiina Kukkonen			
Client Organisation/Partners The Social and Health Care Division of Kainuu region, family services, City of Kajaani			
<p>Abstract</p> <p>The objective of the Thesis was to generate information on the use of functional interaction folder at family services of the Social and Health Care Division of Kainuu region. We wanted to examine how functional methods support the interaction in between family members and how employees experience the use of functional interaction folder at their work.</p> <p>The Thesis merges the work method developed during studies and its application in practice. The study was implemented as a quantitative research. The research material was collected with a structured questionnaire which also included open non-predetermined questions. The participants of the electronic inquiry were the employees of family services of the municipalities of Kajaani, Paltamo, Sotkamo and Kuhmo. The research material was analyzed with Webropol.</p> <p>According to the findings of the research the employees of family services of the Kainuu region found the use of functional interaction folder beneficial at supporting the interaction of families. According to the employees the families were enthusiastic and motivated by functional methods. Diverse work methods are used at family work in general but the most important tool is the employee him- or herself. Genuine dialogical meeting among the employee and the client and the listening and comprehension skills of the employee are important elements of family work.</p> <p>The joy of doing and experiencing things together as a tight unit increased in the families in the course of the usage of work methods of the functional interaction folder. In addition, the functional interaction folder augmented the employees' joy at work. The employees had the possibility to choose the work method which strengthened their know-how and strengths.</p> <p>On the basis of the positive results of the research executed at the Thesis and the positive feedback of the employees the family services of the Social and Health Care Division of Kainuu region should strengthen the use of functional interaction folder as a work method.</p>			
<p>Keywords Family, family work, interaction, functionality</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	7
2	PERHETYÖN LAAJA-ALAISUUS	9
	2.1 Perhe käsitteenä.....	9
	2.2 Perhetyö perheen tukena	10
	2.3 Kotiin tehtävä perhetyö	12
3	VUOROVAIKUTUS	14
	3.1 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus	14
	3.2 Ammatillinen vuorovaikutus	16
4	TOIMINNALLISET MENETELMÄT	17
	4.1 Toiminnalliset menetelmät vuorovaikutuksen tukena	17
	4.2 Toiminnalliset menetelmät perhetyössä.....	18
5	CASE KAINUU.....	20
	5.1 Perhetyön kehittyminen Kainuussa	20
	5.2 Tutkimuksen taustana toiminnallisen vuorovaikutuskansion kehittäminen	21
6	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA KOHDEJOUKKO	24
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	26
	7.1 Kvantitatiivinen tutkimus	26
	7.2 Aineistonkeruumenetelmänä kyselylomake.....	28
8	TUTKIMUSTULOKSET	30
	8.1 Tutkimusjoukko.....	30
	8.2 Perheiden hyöty toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä	31
	8.3 Työntekijöiden kokemukset toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä ...	33
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	36
	9.1 Perheet ja työntekijät.....	36
	9.2 Perheiden kokemuksia toiminnallisuudesta	37
	9.3 Työntekijöiden kokemukset toiminnallisuudesta	38
10	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	39
11	POHDINTA.....	41
	LÄHTEET.....	44

LIITTEET

Liite 1 Ongelmapuu

Liite 2 Teemahaastattelurunko

Liite 3 Tutkimuslupa

Liite 4 Saatekirje

Liite 5 Tutkimuksen kyselylomake

1 JOHDANTO

Kaikkiin perheisiin yhteiskunnassa tapahtuvilla muutoksilla ei ole positiivisia heijastuksia, vaan muutokset voivat ilmetä perheiden hyvinvoinnin vähenemisenä, muun muassa lasten huostaanottojen lisääntymisenä. Erilaiset tutkimukset ovat osoittaneet perheiden elämäntapojen muuttuneen, ja muutokset ovat puolestaan johtaneet siihen, että perheenjäsenet pyrkivät elämään aiempaa itsenäisempinä ja keskenään tasavertaisina. Nämä muutokset eivät ole kuitenkaan pystyneet lisäämään perheen sisäisen vuorovaikutuksen määrää eivätkä laatua. Tutkimustulosten mukaan niin perheiden sisäisten kuin ulkoisten ihmissuhteiden määrä onkin vähentynyt. Vuorovaikutuksen laadun ja määrän vähenemisen seurauksena on perhepiireissä tullut esille yhä enemmän ihmissuhdeongelmia. Syynä voi olla myös se, että ihmissuhdeasioihin kiinnitetään entistä enemmän huomiota ja niistä uskalletaan puhua avoimemmin. Esille nousseisiin perheitä koskeviin haasteisiin on pyritty vastaamaan terveydenhuollon ja sosiaalitoimen palveluissa, koska yhä useammat perheet tulevat hakemaan ammatti-ihmisen apua arjessa selviytymisen tueksi. (Ojala & Uutela 1993, 113–114.) Edellä mainitut muutokset ovat kasvattaneet perhetyön tarvetta ja merkitystä.

Perinteiset työtavat eivät enää riitä perhetyössä. Uusia työtapoja tarvitaan vastaamaan tämän päivän perheiden tarpeisiin. Kehittämistoimet tulisi kohdentaa enemmän ennaltaehkäisevään työhön lastensuojelun sijaan. Lapsen sijoitus laitokseen maksaa vuodessa yli 90 000 euroa ja samalla rahalla saataisiin perhetyötä seitsemäksi vuodeksi (Pouta 2014).

Perhetyön avulla tarjottu riittävän varhainen tuki perheelle voi auttaa vähentämään huostaanottoja. Ennaltaehkäisevällä työllä voidaan säästää yhteiskunnan varoja, kun huostaanotot vähenevät. Perhetyön tutkiminen ja erityisesti sen työmenetelmien tutkiminen ja kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää.

Kiinnostuksemme tutkia perhetyötä ja sen toiminnallisia menetelmiä syntyi omien opintojemme aikana. Tämän opinnäytetyön taustalla on Open Innovation Space (OIS) -oppimismenetelmä, joka oli Savonia-ammattikorkeakoulussa uudenlainen toimintamalli. Siinä yhdistettiin opettajat, opiskelijat ja työelämän edustajat yhdessä toimimiseen. Opiskelumme on ollut työelämäläheistä ja yhteisöllistä toimintaa, jossa

teoria ja käytäntö ovat integroituneena. Tämän onnistuneen työskentelyn tuloksena syntyi uusia ideoita ja toimintatapoja. Kajaanin perhetyö toimi luokkamme pienryhmän yhteistyökumppanina lukuvuoden 2012–2013 ajan. Lukuvuoden teemana oli perheiden tukeminen ja osallisuutta vahvistavat verkostot. Teimme Kajaanin perhetyöhön opintoihin sisältyvänä kehittämistehtävänä toiminnallisen vuorovaikutuskansion.

Suoritimme keväällä 2013 ammatillisen harjoittelun Kajaanin perhetyössä. Sen aikana testasimme toiminnallisen vuorovaikutuskansioon liittyviä toiminnallisia työmenetelmiä Kajaanin perhekoulussa, päiväkodissa ja kotonamme. Jaoimme toiminnalliset menetelmät viiteen eri aihealueeseen: liikunta, kodintoimet, muistot ja arki, pulmatehtävät sekä lorut ja riimit. Näistä viidestä osa-alueesta muodostui toiminnallinen vuorovaikutuskansio. Kajaanin perhetyöltä saadun palautteen mukaan se oli tyytyväinen kehittämäämme työmenetelmään, joten se esitti meille toiveen kehittämistyön jatkamisesta tutkimuksellisenä opinnäytetyönä.

Opinnäytetyö käsittelee kotiin tehtävää perhetyötä Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän alueella. Työn tavoitteena on tuottaa Kainuun sote-kuntayhtymän perhetyölle tietoa kehittämämme toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, miten toiminnallisten menetelmien avulla voidaan tukea perheenjäsenten välisiä vuorovaikutusta. Työmme keskeisiä käsitteitä ovat perhetyö, perhe, vuorovaikutus ja toiminnallisuus.

2 PERHETYÖN LAAJA-ALAISUUS

Tässä luvussa avataan opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä: perhe ja perhetyö. Meillä kaikilla on perhe, ja siten meille on muodostunut käsitys siitä, mikä perhe on ja mitä sillä tarkoitetaan. Käsitteenä perhettä on kuitenkin vaikea määrittellä, sillä se on aika- ja kulttuurisidonnainen. Pyrimme avaamaan eri teorioilla, miten perhe ilmiönä nykyään määritellään ja käsitetään. Perheilmion määrittelyn jälkeen kuvaamme toista työmme keskeistä käsitettä perhetyö ja sitä, mitä sillä tarkoitetaan tässä opinnäyteteessä.

2.1 Perhe käsitteenä

Nyky-suomen sanakirjassa perhe määritellään yhdessä asuvien ihmisten ryhmäksi. Tavallisesti perheen muodostavat kaksi keskenään avio- tai avoliitossa olevaa henkilöä ja heidän lapsensa tai yksinhuoltaja lapsineen tai lapseton pariskunta. Sana ”tavallisesti” jättää auki sen mahdollisuuden, että harvinaisempiakin kokoonpanoja voi olla. On myös paljon uusperheitä, joissa on ”minun, sinun ja meidän lapsia”, eli yhteisten lasten lisäksi lapsia on toisen tai kummankin vanhemman edellisestä liitosta. Olennaista yleensä on kuitenkin yhdessä asuminen. (Grönros 1996.) Nykyään avioeroja ja yksinhuoltajuutta ei pidetä sosiaalisesti tuomittavina ja yksinhuoltajuus on hyväksytty tapa elää perhe-elämää (Vilen ym. 2006, 54).

Eri viranomaiset ja tilastontekijät voivat määrittellä perheen hieman eri tavoin (Grönros 1996). Esimerkiksi terveyden- ja sosiaalihuollon alalla sairas tai vammaisen lapsi voidaan ymmärtää asiakkaaksi, jolloin kohteena on yhtä aikaa sekä lapsi että hänen perheensä (Walden 2006, 37). Vastaavasti Suomen Tilastokeskuksen (2014) mukaan perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Avoparit päätellään yhdessä asumisen perusteella. Lapsiperheiksi luokitellaan perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia.

Perhettä voidaan lähestyä myös prosessimääritelmällä, jolloin se elää ja muuttuu ajassa. Se voidaan määrittellä ja ymmärtää niin ikään perheen yksilö- ja yhteisötasolla

tai kokemuksilla ja tunnesiteillä. Perhe voidaan määritellä yhteisötasolla, jolloin siihen vaikuttavat vallitsevan yhteiskunnan arvot ja asenteet. (Walden 2006, 37.)

Perhetyötä tekevät moniammatilliset tahot määrittelevät perheen niin, että siihen kuuluvat lapsi ja lapsen viralliset huoltajat. Laki lapsen huollon ja tapaamisoikeuksien mukaan lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata sitä vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lapsen huolto päättyy, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen, jos hän menee avioliittoon. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361, 2.–3. §.)

Edellä mainittujen moninaisten määritelmien myötä tulee hyvin esille, ettei perheelle ole yksiselitteistä määritelmää. Perheenjäsenet tulevat esille vasta silloin, kun sitä ei pystytä selkeästi hahmottamaan. Uutta perheen määrittelyssä on sen kaiken kattavuus, eli silloin se sisältää kaikki ne vaihtoehdot, joita pidetään perheenä (Jallinoja 2000, 9). Perhe on kokonaisuutena enemmän kuin jäsentensä summa, jokaisella perheenjäsenellä on oma roolinsa ja paikkansa perheessä, ja perheenjäsenet ovat myös riippuvaisia toisistaan (Walden 2006, 37). Kulttuuri säätelee myös käsityksiä siitä, mikä ja ketkä katsotaan perheeksi. Länsimaisessa kulttuurissa erotetaan yleensä perhe ja sukulaiset, jolloin perheeseen voidaan katsoa kuuluviksi vain vanhemmat ja kotona asuvat lapset (Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 10).

2.2 Perhetyö perheen tukena

Perhetyön yksiselitteinen ja kokonaisvaltainen määrittely on haastavaa, koska perhetyön sisältö, toimintamuodot, tavoitteet, tekijät ja organisointi vaihtelevat eri paikkakunnilla. Perhetyöllä voidaan muun muassa tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, tehdä vanhemmuuden arviointia sekä järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyö on usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. (Reijonen 2014.) Julkisella sektorilla perhetyötä toteuttavat esimerkiksi lasten- ja perheneuvolat, koulut, päivähoito, kotipalvelut, sosiaalitoimistot, sairaalat, lastensuojelulaitokset sekä vankilat. Kolmannen sektorin toimijoina voivat olla myös järjestöt, säätiöt sekä seurakunnat, ja perhetyötä tehdään myös vapaaehtoistyönä. (Vuori & Nätkin 2007, 7.) Perhetyö on matalan kynnyksen palvelua, jonka kohderyhmänä ovat kuntalaisten lapsiperheet (Reijonen 2014).

Ennaltaehkäisevän perhetyön taustalla on sosiaalihuoltolaki. Lain mukaan kunnan peruspalvelujen velvollisuutena on huolehtia tiettyjen sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Näitä ovat muun muassa sosiaalityö, kotipalvelu ja kasvatus- ja perheneuvonta (Laki sosiaalihuollosta L 1982/710, 17. §). Lastensuojelun avohuollon perhetyön taustalla on lastensuojelulaki (2007/417, 2. §), jonka tehtävänä on lasten, nuorten ja perheiden tukeminen ja heidän hyvinvointinsa edistäminen. Lastensuojelussa painotetaan avohuoltoa, perhekeskeisyyttä ja ennaltaehkäisyä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) sanotaan, että jokainen alle 18-vuotias on lapsi. Lasta ei saa syrjiä ja hänellä on oikeus elämään, selviytymiseen sekä kehittymiseen. Lisäksi lapsen mielipidettä tulee kunnioittaa. (Unicef 2014.)

Perhetyötä ohjaavat sosiaali- ja terveydenhuollon keskeiset periaatteet, jotka ovat asiakaslähtöisyys, perhelähtöisyys ja lapsilähtöisyys. Asiakaslähtöisyys voidaan nähdä perhetyössä periaatteena, jossa perheet, aikuiset ja lapset ovat asiakkaina ja jossa he ovat itsenäisiä ja aktiivisia toimijoita. Perhelähtöisyydessä perhe ja sen jäsenet ovat oman elämäntilanteensa ja arjen asiantuntijoita, jolloin perhe ja työntekijät ovat tasavertaisia ja molemmat osapuolet osallistuvat keskusteluun ja päätöksentekoon. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että perhetyön käynnistää lapsen tilanne, jolloin perhetyö on erityisesti lapsen hyvinvointia tukevaa toimintaa. Paras tapa kohdata lapsi on kohdata perhe kokonaisuutena, koska esimerkiksi perheenjäsenen sairastuminen vaikuttaa yksilöllisesti jokaiseen perheenjäseneseen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 17.) Siksi perhetyön alkaessa on tärkeää tarkastella, keitä perheeseen kuuluu ja keiden voimavaroja ja tarpeita työntekijä arvioi ja ketkä ovat perhetyön kohteena (Vilen ym. 2010, 10).

Perhetyön tavoitteena on perhekohtaisesti selvittää ja tukea ihmisten arkielämässä esille tulleita haastavia elämäntilanteita ja ongelmia. Perhetyössä korostuu ajatus paremmasta huomisesta ja perheen omien voimavarojen tukemisesta. Tavoitteena on myös tukea perhettä hakeutumaan tarvitsemiensa hyvinvointia lisäävien palveluiden piiriin ja selviytymään arjesta. Vanhempien ei ole aina helppoa pyytää apua, ottaa sitä vastaan, tai oikean palvelun löytäminen voi olla haastavaa. Kuka tahansa meistä voi joutua tilanteeseen, jossa koko perhe kohtaa yksittäisen ongelman tai kriisin, jolloin perhetyön tarjoamalla tuella voi olla suuri merkitys arjessa jaksamisessa. (Järvinen ym. 2007, 15–16.)

Perhetyö on monisäikeistä asiakastyötä, joten työpäivät ovat vaihtelevia. Työtä tehdään paljon itsenäisesti, joten työntekijän pitää pystyä nopeisiin ratkaisuihin ja ottaa tarvittaessa yhteyttä moniammatillisiin yhteistyötahoihin. Työntekijän työnkuva sisältää vanhemmuuden mallintamista, vuorovaikutuksen tukemista ja ohjausta arjen hallinnassa sekä perheen voimavarojen löytämisessä. Työtä tehdessään työntekijän tulee huomioida sosiaalialan eettiset periaatteet asiakkaan itsemääräämis- ja osallistumisoikeudesta, asiakkaan kokonaisvaltaisesti kohtaamisesta sekä asiakkaan yksityisyyden kunnioittamisesta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 49.)

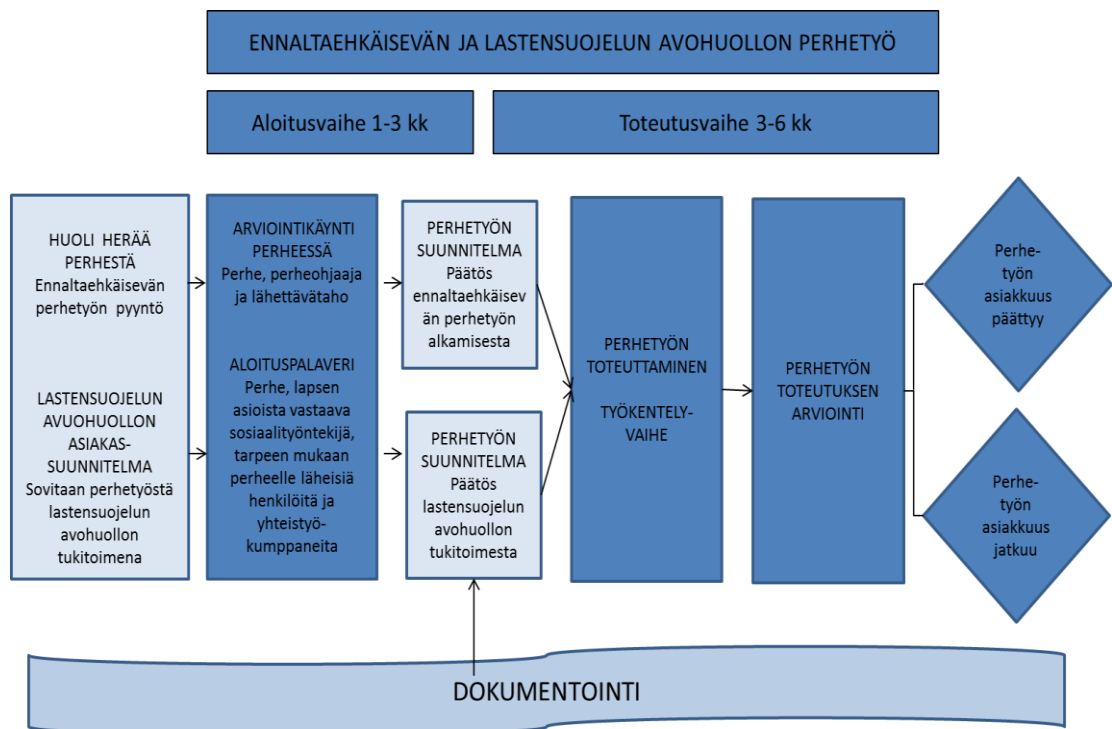
2.3 Kotiin tehtävä perhetyö

Kotiin tehtävä perhetyö on ennaltaehkäisevää perhetyötä. Uudessa lastensuojelulaisessa se on määritelty yhdeksi avohuollon tukitoimeksi. Ennaltaehkäisevä perhetyön tavoitteena on ylläpitää perheen hyvinvointia, ennen kuin perheen tilanne on kriisissä ja perhe tarvitsee lastensuojelun tukitoimia. (Järvinen ym. 2007, 11.)

Kotiin tehtävä perhetyö on asiakkaan luona tehtävää ammatillista, suunnitelmallista ja tavoitteellista perheiden tukemista sen erilaisissa elämän tilanteissa. Työ voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perheen tukemisessa lähdetään aina sen muutostarpeista, ja toiminta on suunnitelmallista, tavoitteellista sekä asiakaslähtöistä. Perhetyön tavoitteet määritellään aina perhe ja tilannekohtaisesti. Perhetyön asiakkaaksi perhe voi ohjautua esimerkiksi päiväkodin, terveydenhoitajan, aikuispsykiatrian, perheneuvolan tai lastensuojelun avohuollon tukitoimen kautta, tai perhe voi itse hakeutua asiakkaaksi. (Kainuun sote 2013.) Perhetyön toiminta-alueena on usein perheiden oma koti ja lähipiiri. Aito kohtaaminen on tärkeää, koska asiakas on usein asiakassuhteen aloitusvaiheessa neuvoton eikä tiedä oikeuksistaan saada ohjausta ja tukea omien voimavarojensa ja jaksamisensa mukaan. (Pietiläinen & Seppälä 2003, 40–41.)

Kuviossa 1 esitetään Kainuun ennaltaehkäisevä ja lastensuojelun avohuollon perhetyön prosessia kolmivaiheisena. Siinä on aloitus, toteutus ja työskentelyn päättäminen. Prosessi alkaa, kun perheellä itsellään, terveydenhoitajalla, sosiaalityöntekijällä tai varhaiskasvatuksen, kolmannen sektorin, lasten psykiatrisen tai aikuispsykiatrisen poliklinikan työntekijällä tai koulun henkilökunnalla herää huoli. Tällöin tehdään perhetyön pyyntö. Perhetyön pyynnön perusteella tehdään perhetyön arviointikäynti mahdollisimman pian. Mukana ovat perhe, lähettävän tahon työntekijä ja perheohjaaja. Perhetyön alkaessa perhetyön päällikkö tekee päätöksen ennaltaehkäisevästä

perhetyön alkamisesta. Jos kyseessä on lastensuojelun asiakkuus, päätöksen tekee sosiaalityöntekijä. Perhetyön alkaessa tehdään perheen kanssa perhetyösuunnitelma perhelähtöisesti. Perhetyön aikana pidetään väliarviointeja, ja perhetyö päättyy loppuarviointiin. Koko perhetyön prosessin ajan työntekijä dokumentoi kirjaamalla Pro Consona -asiakashallintajärjestelmään asiakaskertomusta. (Urpanen-Raiskio 14.9.2014.)

KUVIO 1. Kainuun ennaltaehkäisevä ja lastensuojelun avohuollon perhetyön prosessi Väinälää, Kärkeä, Suhosta ja Väyrystä (2010, 139) mukailten

3 VUOROVAIKUTUS

Perhetyön keskiössä on perheiden tukeminen ja ohjaaminen arjen haastavissa tilanteissa. Näiden tilanteiden tuloksellisessa kohtaamisessa on perhetyöntekijöiden ja perheen jäsenten onnistuneella vuorovaikutuksella keskeinen rooli. Mitä on siis vuorovaikutus? Se on mutkikas prosessi, jota kuvataan muutoksessa olevaksi tapahtumaketjuksi. Siinä ei ole välttämättä selkeää alkua eikä loppua, ja se perustuu yhteistoimintaan puhujan ja kuuntelijan kesken. Siihen sisältyy myös tiedostamattomia tekoja, jotka liittyvät muun muassa tilan, eleiden, asentojen ja äänen käyttöön. Vuorovaikutus on konteksti- ja kulttuurisidonnaista sekä intentionaalista, eli se perustuu vuorovaikutustilanteessa jommankumman osallistujan haluun välittää jokin viesti. (Kielijelppi 2010.)

Vuorovaikutus määritellään myös jatkuvaksi ihmisten väliseksi tilannesidonnaiseksi tulkintaprosessiksi, jonka aikana välitetään toiselle henkilölle tärkeitä asioita. Vuorovaikutusprosessin tavoitteena on vaikuttaa ja luoda yhteyttä toiseen osapuoleen sekä saada palautetta omasta toiminnasta. Se voi olla sanatonta ja sanallista viestintää, jossa sanaton viestintä liittyy ilmeisiin ja eleisiin sekä muihin kielen ulkoisiin viestintämuotoihin. Sanallinen vuorovaikutus liittyy vastaavasti puhutun ja kirjoitetun kielen ymmärtämiseen. Sanallinen viestintä voi olla ristiriidassa sanattoman viestinnän kanssa. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 19–20.)

3.1 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus

Lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde muodostuu jo ensimmäisen ikävuo-

den aikana. Tämä aikakausi on tärkeä lapsen myöhemmälle fyysiselle, psyykkiselle sekä sosiaaliselle kehitykselle. Jotta lapsi pystyy tuntemaan olonsa turvalliseksi, tulee hänen saada osakseen hoivaa ja huolenpitoa sekä hänen tarpeisiinsa tulee vastata. Lapsella on riittävä perusturva, kun hän kykenee tutkimaan ja valloittamaan ympäristönsä leikkimällä, luomalla ja oppimalla uutta. Lapsi oppii myös hakemaan ja vastaanottamaan hoivaa ja tukea silloin, kun hän sitä tarvitsee. Lapsen perusturvallisuuden pitää olla kunnossa, jotta lapsi pystyy kasvamaan ja kehittymään ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. (Sinkkonen & Kalland 2003, 28–30.)

Sinkkonen (2004, ks. Järvinen ym. 2012, 194–196) toteaa, että lapsella on synnynnäinen tarve suuntautua toisen ihmisen puoleen, ja että vauvoilla on vähäinen kyky sietää voimakkaita tunnetiloja. Näiden tunteiden läpikäymisessä on vanhemmalla vahva merkitys, sillä vanhemman auttaessa lasta selviytymään erilaisista tunnekuohuista tämä uskaltaa tuoda omat tunteensa mukaan vuorovaikutukseen. Lapsen varhainen vuorovaikutus ei aina kehity toivotulla tavalla, sillä vanhempi tuo tilanteeseen mukaan omat ominaisuutensa, perhehistoriansa sekä varhaiskokemuksensa ja muistonsa. Tällaiset sukupolvelta toiselle siirtyvät varhaisen vuorovaikutuksen ongelmat voidaan katkaista ulkopuolisen hoidollisella puuttumisella sekä vuorovaikutuksella.

Hyvän varhaisen vuorovaikutuksen tunnusmerkkeinä pidetään sitä, että vanhempi on riittävän herkkä lapsensa viesteille. Vanhempi oppii tulkitsemaan viestejä oikein ja pyrkii vastaamaan niihin johdonmukaisesti. Näin lapselle muodostuu positiivinen mielikuva itsestään ja ympäristöstään. Vauvaa hoivatessaan vanhempi välittää katseellaan, kosketuksellaan ja äänenpainoillaan lapsensa olemassa olon tärkeyden. (MLL 2014.) Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus luo pohjan lapsen minäkuvan ja itseluottamuksen kehitykselle. Vanhemmilta saatu myönteinen palaute antaa näin lapselle hyvän lähtökohdan vastaanottaa ja hyödyntää toisilta ihmisiltä tuleva palaute omien voimavarojensa lisäämiseksi. (Ojala & Uutela 1993, 121.)

Jokainen vanhempi tuntee itsensä välillä uupuneeksi tai riittämättömäksi. Vanhemmuudessa voidaan joutua tekemään töitä, jotta perheen yhteinen arki saadaan sujumaan. (MLL 2014.) Elintapojen muutokset selittävät, miksi perheissä tuetaan vuorovaikutusta, sillä perheenjäsenet kohdistavat perheen sisäiseen dynamiikkaan yhä enemmän yhä suurempia odotuksia ja vaatimuksia. He voivat luoda perheensä sisälle ikään kuin muurin, joka ulospäin yritetään pitää positiivisesti yllä, vaikka perheen sisällä olisi vaikeita ongelmia. (Ojala & Uutela 1993, 113–114.) Tällöin kodin arki voi kätkeä seinien sisälle kokemuksia, joita ei pystytä sanoin kuvaamaan ulkopuoliselle. Perhe voi odottaa ja kokea tarvitsevansa kuuntelijaa, kokemustensa vastaanottajaa ja niiden käsittelijää asioiden ratkaisemiseksi. (Hurting & Laitinen 2000, 249.)

Lasten lukumäärällä voidaan myös katsoa olevan vaikutusta vuorovaikutussuhteiden määrään, mutta vuorovaikutuksen laatua voidaan pitää vähintään yhtä tärkeänä asiana toimivassa vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksen määrän katsotaan vähen-

tyneen perheiden eri harrastusten ja vanhempien työvuorojen sekä myös perheen jäsenten viihteen ja median parissa vietetyn ajan lisääntyessä. (Ojala & Uutela 1993, 113–114.)

3.2 Ammatillinen vuorovaikutus

Mönkkönen (2007,18,89) jäsentää sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutussuhdetta kolmella vuorovaikutusorientaatiolla asiantuntijakeskeisyydellä, asiakaskeskeisyydellä ja dialogisuudella. Asiantuntijakeskeisyydessä työntekijä arvio asiakkaan tilanteen ja määrittelee hoito- ja auttamistoimenpiteitä yksipuolisesti ja asiakasta kuulematta, esimerkkinä lääketieteellinen diagnoosi. Asiakaskeskeisessä vuorovaikutuksessa asiakkaan näkökulma huomioidaan ja asiakas itse arvio oman tilanteensa. Työntekijän rooli vastuun kantajana ja vaikuttajana on pieni, esimerkiksi psykologin keskustelut vastaanotoilla. Dialogisessa vuorovaikutussuhteessa on kaksi tasavertaista osapuolta, jotka yhdessä määrittävät tilanteen ja etsivät ratkaisua, esimerkiksi perhetyön suunnitelman laatiminen. Perhetyössä pyritään aina dialogisuuteen asiakkaan kanssa, sillä ilman luottamuksellista suhdetta ei ole mahdollisuutta päästä tasavertaiseen vuorovaikutussuhteeseen. Joskus työntekijän ehdottamat asiat voidaan kokea jopa uhkana, eikä ole itsestään selvää, että toinen osapuoli lähtee aina mukaan avoimeen vuorovaikutukseen.

Tässä opinnäytetyössä ammatillinen vuorovaikutus perheessä tarkoittaa tilannetta, jossa työntekijä tukee perheenjäseniä tavoitteellisesti huomioiden heidän voimavaroja. Ammatillinen vuorovaikutus voi olla vaikuttamista, tiedon hankkimista ja jakamista sekä asioiden eteenpäin viemistä. Se voi olla viestimistä kuvien, musiikin, kehon ja muulla luovalla toiminnalla. Ammatillinen vuorovaikutus voi olla perheenjäsenien seuranta, esimerkiksi lapsen leikin aktiivista havainnointia. Siinä on tilaa myös hiljaisuudelle, tunteille ja ajatuksille. Olennaista on se, että perheenjäsen kokee sisäistä voimaantumista, joka syntyy ihmisen omien oivallusten ja kokemusten kautta. Voimaantumista tapahtuu myös sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2002, 21–24.)

On myös asiakastilanteita, joissa asiakkailla ei ole keskustelu- ja itseanalysointitaitoja tai voimavaroja käsitellä esimerkiksi vanhemmuutta. Silloin tarvitaan toista perhetyön tärkeää työtapaa eli toiminnallisuutta. Voimaannuttavassa työotteessa sosiaalinen toimintakyky on asiakkaan motivaation ja yhteistyön lisäksi onnistuneen perhetyön edellytys. (Myllärniemi 2007,31.)

4 TOIMINNALLISET MENETELMÄT

Toiminnallisuus yhdistetään usein seikkailu- ja elämykselliseen toimintaan. Perhetyön työntekijät kokevat myös arkisen tekemisen perheen kanssa toiminnallisuudeksi (Kuusrainen 2002, 60). Perhetyöntekijät hyödyntävät työssään erilaisia työmenetelmiä tarpeen ja tilanteen mukaan perheen tavoitteiden saavuttamiseksi (Myllärniemi 2007, 35). Tässä luvussa kerromme, miten toiminnalliset menetelmät tukevat perheiden vuorovaikutusta ja miten sitä käytetään työmenetelmänä perhetyössä.

4.1 Toiminnalliset menetelmät vuorovaikutuksen tukena

Kuusrainen (2002, 61–62) määrittelee toiminnallisuuden joustavana, luovana ja innovatiivisena sosiaalityön menetelmänä, jossa yhdessä tekemisellä vahvistetaan vanhemmuutta ja lapsilähtöisyyttä sekä tärkeitä vuorovaikutustaitoja. Lastensuojelun käsikirjan mukaan toiminnalliset menetelmät perustuvat enemmän toimintaan ja vähemmän puhumiseen. Toiminnallisilla työmenetelmillä voidaan saada asioihin uusia näkökulmia ja käsitellä myös asioita, joista on vaikea puhua. Ne sopivat erityisen hyvin työskentelyyn perheiden kanssa, kun käsitellään arkoja ja haastavia tilanteita tai tapahtumia. Tällöin sanoja tarvitaan työskentelyn purkamisessa ja jaettaessa näitä kokemuksia perheenjäsenten ja työntekijän kanssa. (Sosiaaliportti 2014.)

Leikkiminen, laulaminen, piirtäminen, käsillä tekeminen ja liikkuminen ovat lapsen ja nuoren luonnollisia tapoja ilmaista itseään. Näitä luontevia itseilmaisun keinoja hyödynnetään toiminnallisissa menetelmissä. Menetelmillä lapsen ja muiden perheenjäsenten on mahdollista saada onnistumisen kokemuksia, jotka voimaannuttavat perhettä ja tukevat arjessa selviytymistä. (Sosiaaliportti 2014.)

Toiminnallisilla menetelmillä voidaan rohkaista myös perheenjäseniä aktiivisuuteen ja aloitteellisuuteen. Näitä lisäämällä vahvistetaan heidän olemassa olevia voimavarojaan sekä rikastutetaan keskustelutyötä konkreettisista toiminnoista hankituilla elämyksillä. Voimavarakeskeinen ote perhetyössä korostaa asiakkaan roolia oman elämänsä asiantuntijana auttaen asiakasta saamaan omat vahvuutensa esiin. (Noschis 1999, 30.) Toiminnallisten menetelmien tavoitteena on käynnistää muutosprosessi perhetilanteeseen, joka avaa mahdollisuuden perheen toivomalle muutokselle. Elä-

myksellisessä työskentelyssä oivallus syntyy tekemisestä ja kokemuksesta, jolloin perheelle avataan ja annetaan mahdollisuus elämäntilanteen muutokselle. (Järvinen ym. 2007, 146.)

Toiminnalliset menetelmät on tarkoitettu työskentelyn ja vuorovaikutuksen tueksi, mutta eivät ole sen itsetarkoitus. Esimerkiksi pelit, lelut, kuvakortit ja kirjat rentouttavat lasta ja toimivat vuorovaikutuksen apuvälineenä. Työntekijän on tärkeää tutustua välineisiin etukäteen, jos aikoo käyttää niitä lapsen kanssa työskennellessä. Työntekijän tulee kuitenkin huomioida, ettei esillä saa olla liikaa välineitä, sillä ne voivat vaikeuttaa lapsen keskittymistä. Käyttöön otetaan vain ne välineet, jotka soveltuvat parhaiten kyseiseen tilanteeseen. Onnistuneessa työskentelyssä vuorovaikutusta ja menetelmiä hyödyntäen käynnistyy vuoropuhelu lapsen ja aikuisen välille. Se innostaa tarinan kerrontaan, luo molemminpuolista tunneyhteyttä ja motivoi yhteiseen työskentelyyn sekä tuo iloa ja huumoria tilanteeseen. Positiivinen tunneyhteys ja työote luovat mahdollisuuksia myöhemmälle työskentelylle. Jos työntekijä ei ole mieltynyt ja motivoitunut johonkin toimintaan, on hänen hyvä muistaa, että lapsi saattaa olla kuitenkin kiinnostunut siitä. (Paaso 2010, 27–28.)

4.2 Toiminnalliset menetelmät perhetyössä

Useimmille ihmisille ei ole helppoa puhua omista vaikeista ja kiperistä asioista syvästi perheen ulkopuolisen henkilön kanssa. Perhetyössä käytetäänkin erilaisia toiminnallisia menetelmiä vuorovaikutuksen tukemisessa, jossa keskustelun lisäksi toimitaan. Vaikka asiakassuhde olisikin toimiva, on hyödyllistä ottaa käyttöön toiminnalliset menetelmät vuorovaikutuksen tueksi. Elämyksellisyydessä ja osallisuudessa asiakkaat saavat toteuttaa sellaisia puoliaan itseään, jotka keskustelussa jäisivät muuten taka-alalle. Perhetyössä käytetään keskustelujen apuna muun muassa kieli- ja vertauskuvia, janojen ja perhekuvien piirtämistä sekä haave- ja verkostokarttojen tekemistä. (Järvinen ym. 2007, 144–146.)

Toiminnallisia välineitä käytetään muun muassa perhe-elämän traumojen käsittelemisessä, ja vertauskuvilla voidaan tarjota turvallinen välimatka esimerkiksi lapsen surua käsiteltäessä. Näin lapsi voi peilata omia kokemuksiaan toiminnallisin menetelmin. Se antaa lapselle mahdollisuuden tarkastella elämäänsä ulkopuolisin silmin. Toiminnallisia menetelmiä käyttämällä lapsi pystyy käsittelemään muistojaan ja saamaan uusia oivalluksia. Hän pystyy ymmärtämään ja hahmottamaan paremmin omaa elämäänsä. Leikinomaisuus ja huumori vapauttavat lapsen psyykkistä energiaa auttaen näin tätä

pukemaan sanoiksi omia kokemuksia. Tunneilmaisun opettelussa toiminnalliset menetelmät antavat lapselle uusia selviytymiskeinoja ja mahdollisuuksia käsitellä haastavia elämäntilanteita. (Paaso 2010, 28.)

Tarja Kuusraisen (2002, 62) pro gradu -tutkielmassa *Toiminnallisuus lastensuojelun perhetyössä – Puuhastelua vai tavoitteellista toimintaa* nousi esille, että toiminnallisilla menetelmillä on useita merkityksiä. Perhetyössä toiminnallisuus toteutuu perheiden arjessa lasten ja vanhempien välillä. Näin yhdessä toimiminen ja tekeminen motivoivat ja aktivoivat perhettä ja vahvistavat sen vuorovaikutusta. Perhetyössä toiminnallisuudella haetaan ennen kaikkea myönteisiä kokemuksia, ja toiminnassa syntyvä vuorovaikutus ja positiivinen ilmapiiri auttavat muutosprosessin etenemisessä. Toiminnasta saadut kokemukset ja elämykset voivat olla merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka säilyvät osallistujien mielessä pitkään. Niillä on myös merkitystä sosiaalisten ja tiedollisten taitojen oppimisessa.

Toiminnallisuus syntyy vuorovaikutuksen kautta. Annina Myllärniemen (2007, 30) Heikki Waris -instituutissa tekemässä tutkimuksessa *Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyyksiä perhetyössä toimintatutkimuksen valosta* toteaa, että vuorovaikutus asiakkaan kanssa nähdään perhetyön tärkeimpänä keinona. Työntekijän rooli ja vuorovaikutustaidot ovat keskeisiä työmenetelmiä ja perhetyön työskentelyssä kiinnitetään huomiota ilmiöihin, jotka näyttäytyvät perheenjäsenten välisissä suhteissa ja vuorovaikutuksissa, erityisesti äiti–lapsisuhteessa.

Toiminnallisuuden tärkeyttä perhetyössä Myllärniemi (2007, 86) perustelee sillä, että lastensuojeluperheissä opitut vuorovaikutusmallit ja selviytymiskeinot ovat sellaisia, ettei puheella ole useinkaan suurta merkitystä. Tekeminen ja toimiminen voivat olla parempia keinoja kuin keskustelu. Erilaiset toiminnalliset menetelmät ja toiminnassa tapahtuva auttaminen voisivat painottua perhetyössä jopa nykyistä enemmänkin. Puhuminen ei kuitenkaan ole toiminnallisuuden vastakohta, vaan ne liittyvät luontevasti yhteen ja täydentävät toisiaan. Toiminnallisten kokemusten myötä perheenjäsent voivat jakaa ajatuksiaan ja tunnelmiaan mahdollisesti uudella tavalla, jolloin ymmärrys itsestä ja toisesta paranee (Järvinen ym. 2007, 147).

5 CASE KAINUU

THL:n (2014) mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on maassamme kasvanut vuosi vuodelta. Tämä on lisännyt lastensuojelun avohuollon tukitoimien, kuten perhetyön, tarvetta. Kainuun soten perhepalvelut sisältävät ennaltaehkäisevän ja lastensuojelun avohuollon perhetyön. Vuonna 2013 Kainuun kotiin tehtävän perhetyön lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät laskivat edellisen vuoden 164 perheestä 142 perheeseen. Kainuussa tehdään ennaltaehkäisevää perhetyötä, joten vastaavasti 2013 asiakasmäärät lisääntyivät 166 perheeseen edellisen vuoden 111 perheestä. (Saari 15.10.2014.)

5.1 Perhetyön kehittyminen Kainuussa

Perhetyön historia Kainuussa on lyhyt, mutta perheiden kanssa työskentelyn historia pitkä. Lapsiperheille suunnattu perhetyö on suhteellisen uusi työmuoto Kainuussa. Toisaalta perhetyön juuret ulottuvat historiassamme aina kodinhoitotyön syntyyn saakka. Kodinhoidon tehostetusta perhetyöstä alettiin puhua 1980-luvulla, jossa keskustelu ja perheen oma vastuu elämästään nousivat keskeisiksi tavoitteiksi. Kajaanissa alettiin tehdä päivähoiton perhetyötä 2000-luvun alussa kahden työntekijän voimin. He työskentelivät tuen tarpeessa olevien lasten kanssa kiertäen eri päiväkodeissa. Perhekeskukset Kainuuseen -hankkeen aikana 2006–2008 kehitettiin Kainuuseen maakunta-kuntayhtymien lapsiperhetoimijoiden, seurakuntien ja perhejärjestöjen välistä yhteistyötä. Hankkeen aikana saatiin aikaan perhekeskuksia ja -asemia. Kainuun hallintokokeilu päättyi vuoden 2012 lopussa. (Saari 15.10.2014.)

Nykyinen Kajaanin perhekeskus on osa Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymää, ja se aloitti toimintansa uusissa tiloissa syksyllä 2012 Kajaanin keskustassa. Keskuksen toiminnan tavoitteena on koota yhteen lapsiperheiden sosiaalipalvelut eri puolilta Kajaania. Perhekeskus kokoaa kattonsa alle erilaisia palveluja, kuten perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun, perheneuvolan, lastensuojelun sekä lastenvalvojat. Keskuksen tarjoamat palvelut tuotetaan lapsiperheille matalan kynnyksen periaatteella, jolloin palveluihin on helppo tulla ja osallistua. Perhekeskuksen tiloissa järjestetään monipuolista ryhmätoimintaa. Vanhemmille on myös varattu tila, jossa he voivat hoitaa lastaan sekä tavata perhekeskuksen työntekijöitä tai muiden lasten vanhempia. Samoissa tiloissa toimii myös kehitysvammaisia palveleva erityishuollon

poliklinikka sekä Kainuun maakunnan talous- ja velkaneuvonta, vaikka nämä yksiköt eivät ole osa varsinaista perhekeskustoimintaa. (Kainuun sote 2014.)

Perhetyön tehtävänä on lapsiperheiden hyvinvoinnin edistäminen vanhemmuuden ja arjen toiminnoissa sekä perheiden itsenäisen selviytymisen tukeminen. Kainuun perhetyön strategiassa perhetyön arvoina ovat perhekeskeisyys, lapsilähtöinen näkökulma ja asiakaslähtöisyys. Visiona vuosille 2014–2017 on, että perhetyö tunnetaan matalan kynnyksen tukimuotona. Perhetyö on varhaisen tuen näkökulmasta oikea-aikaisesti toteutettuna yhteistyössä moniammatillisten toimijoiden kanssa. (Saari 15.10.2014).

Kainuun perhetyössä käytetään työmuotoina lapsen kanssa tehtävää perhetyötä joko päiväkodissa, koulussa tai kotona, perheryhmätoimintaa, perhekoulua sekä kotiin tehtävää perhetyötä. Perhetyön tavoitteet määritellään aina perhe- ja tilannekohtaisesti. Ilman perheiden omaa sitoutumista ja motivaatiota perheen tavoitteet voisivat jäädä vähäiseksi tai jopa saavuttamatta. (Saari 2008, 2.)

Kajaanin alueella kotiin tehtävään perhetyöhön on tehty opinnäytetöitä, joista Heikkinen ja Laukkanen (2005) ovat tutkineet kotiin tehtävän ennaltaehkäisevän perhetyön ja lastensuojelun perhetyön vaikuttavuutta ja kehittämistarpeita. Vastaavasti Laurén (2009) on tutkinut kotiin tehtävän perhetyön toteutumista ja kehittämistä Kajaanissa. Molemmissa opinnäytetöissä nousi esille kotiin tehtävän perhetyön työmenetelmät. Kyseisissä opinnäytetöissä perhetyössä Kainuun maakunnan alueella käytetyt työmenetelmät olivat vanhempien ja lasten kuunteleminen, keskusteleminen, perheen tukeminen, mallintaminen sekä perheen neuvonta ja arjessa perheen rinnalla kulkeminen. Toiminnallisista menetelmistä perhetyöntekijät olivat kokeneet hyviksi vanhemmuuden- ja parisuhteen roolikartat. (Heikkinen & Laukkanen 2005, 42; Laurén 2009, 21.)

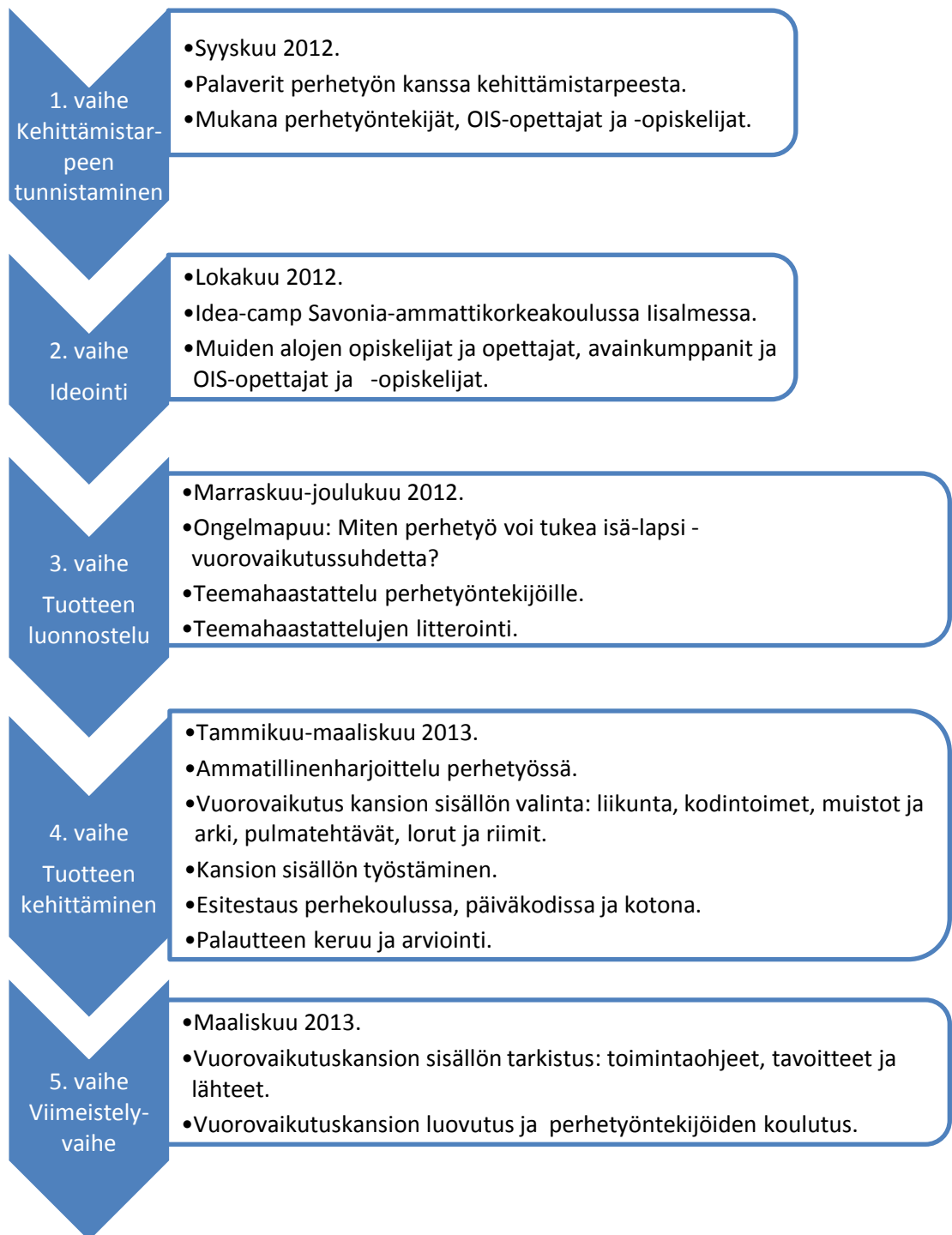
5.2 Tutkimuksen taustana toiminnallisen vuorovaikutuskansion kehittäminen

Tämän tutkimuksen taustalla on Savonia-ammattikorkeakoulun OIS-kehittämishanke (Open Innovation Space), jonka keskeisenä toimintaperiaatteena oli työelämälähtöisyys ja moniammatillinen toiminta. OIS-ajattelun mukaiseen toimintaan kuului uusien tuotteiden ja palveluiden kehittäminen työelämälle (Savonia-ammattikorkeakoulu

2013). Luokkamme sosionomiopiskelijat oli jaettu neljään eri tiimiin. Tiimiimme kuuluivat viisi opiskelijaa ja kaksi opettajaa Savonia-ammattikorkeakoulun Iisalmen yksiköstä sekä Kainuun soten perhetyöntekijät Kajaanista. Yhteisen toiminnan kehittämisen tuloksena syntyi toiminnallinen vuorovaikutuskansio.

Jämsän ja Mannisen (2000, 85) mukaan tuotekehitysprosessin ensimmäisessä vaiheessa tunnistetaan, onko olemassa ongelma vai kehittämistarve, joka voidaan ratkaista tuotekehityksellä. Tunnistusvaiheen jälkeen siirrytään ideavaiheeseen, jossa etsitään ratkaisuja kehittämisen kohteesta ja hyödynnetään eri tahoilta tullutta tietoa. Ideavaiheen jälkeen tulee luonnosteluvaihe, joka sisältää tiedonhankinnan asiakkaita, toimintaympäristöstä, tuotteesta ja sen valmistusmenetelmistä sekä tuotteen laadutekijöistä. Tietoa analysoimalla tarkennetaan, mitä ollaan tekemässä, ja valitaan toteuttamisen vaihtoehdot ja periaatteet. Tuotteen kehittämisessä tapahtuu varsinainen tekeminen, joka etenee luonnosteluvaiheessa valittujen ratkaisujen mukaan ja sisältää esitestausta sekä arviointitiedon hankintaa. Tuloksena saadaan aikaan mallikapale. Tuotteen viimeistelyvaiheessa tapahtuu sen korjaamista ja yksityiskohtien viimeistelyä, käyttöohjeiden laadintaa sekä sen markkinoinnin suunnittelua. Valmiista tuotteesta laaditaan loppuraportti.

Kuviossa 2 näkyy toiminnallisen vuorovaikutuskansion kehittämisprosessin eri vaiheita. Työn ensimmäisessä vaiheessa ilmeni, ettei perhetyöntekijöillä ollut valmiista ehdotusta kehittämiskohteesta. Ideointi- ja luonnosteluvaiheessa teimme ongelmapuun (liite 1) selventämään kehittämistarvetta. Ongelmapuun ratkaisulla saimme laadittua kysymykset esiselvityksenä tehtyyn teemahaastattelun (liite 2), johon osallistui viisi Kajaanin perhetyöntekijää. Haastatteluissa tuli esille tarve isien ja lasten vuorovaikutussuhteen vahvistamiseen. Tunnistamisvaiheen jälkeen siirryimme ideoimaan ja luonnostelemaan erilaisia ratkaisuja esille nousseeseen perhetyön haasteeseen. Ammatillisen harjoittelun aikana huomatti isien puuttuminen tai vähäinen läsnäolo perheissä muutti suunnitelmaa. Aloimme kehittää tuotetta alle kouluikäisten lasten perheille. Sen kehittämisvaiheessa esitetasimme kansion sisältöä perhekoulussa, päiväkodissa sekä kotona. Saadulla palautteella arvioimme toiminnallisen vuorovaikutuskansion toimivuutta. Viimeistelyvaiheessa laadimme toimintaohjeet toiminnalliseen vuorovaikutuskansioon sekä toteutimme kaksi koulutustilaisuutta perhetyöntekijöille kansion käytöstä.

KUVIO 2. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion kehittämisprosessin vaiheet Jämsää ja Mannista (2000, 85) mukailten

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA KOHDEJOUKKO

Tutkijan on hyvä tuntea tutkimuskohteena oleva ilmiö, jotta tutkimuskohteesta voidaan muodostaa selkeä käsitys. Tällöin ilmiön syvempi ymmärtäminen ja oikea tulkin- ta edellyttävät tutkittavan asian tuntemista laajemmassa mittakaavassa kuin vain ke- rätyn ja käytetyn aineiston antaman kuvauksen puitteissa. (Alkula, Pöntinen & Ylösta- lo 2002, 21.) Ammatillisessa harjoittelussa kevään 2013 aikana saimme lisää ymmär- rystä siitä, mitä on perhetyö. Harjoittelun myötä tutkimukseen osallistuneet perhe- työntekijät tulivat meille tutuiksi, samoin myös perhetyön konteksti, jossa työ tehdään. Näin Kainuun perhetyö avautui meille laajemmin, mikä osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta ja syvyyttä.

Tutkimuksella on aina jokin tarkoitus ja tehtävä, mutta se ei pysty saavuttamaan täy- dellistä kuvaa tutkimuskohteestaan (Alkula ym. 2002, 20; Hirsjärvi, Remes & Saja- vaara 2002, 127). Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten kehit- tämäämme toiminnallista vuorovaikutuskansiota oli käytetty perhetyön asiakkaiden vuorovaikutuksen tukemisessa Kainuun sote-kuntayhtymän alueella. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Kainuun perhetyön työntekijöiden kokemuksia toiminnalli- sen vuorovaikutuskansion materiaalin käytöstä kotiin tehtävässä perhetyössä. Yksi- löidyt tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

Tutkimuskysymys 1: Miten toiminnallista vuorovaikutuskansiota käytettiin kotiin tehtä- vässä perhetyössä?

Tutkimuskysymys 2: Miten perheet hyötyivät toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaalin käytöstä?

Tutkimuskysymys 3: Miten perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaiku- tuskansion käytön työssään?

Tämän tutkimuksen kohdejoukkoa ovat kainuulaiset kotiin tehtävän perhetyön työteki- jät. Heidän ammattinimikkeensä ovat perhetyöntekijä tai -ohjaaja. Tutkimuksen välillisi- senä kohdejoukkona ovat alle kouluikäisten lasten perheet. Näissä avohuollon perhe- työn toiminnan kohteina olleissa perheissä työntekijät käyttivät toiminnallisen vuoro- vaikutuskansion materiaalia perheen vuorovaikutuksen tukemiseen. Tutkimukseen

osallistui yhteensä 20 työntekijää Kajaanin, Sotkamon, Kuhmon ja Paltamon perhetyöstä. Heistä 12 työskenteli perheohjaajan ja 8 perhetyöntekijän nimikkeellä.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen lähtökohta on tutkimusongelma, jolla haetaan ratkaisua tai vastausta heränneisiin kysymyksiin. Tutkimustyön alussa pitää ratkaista joukko kysymyksiä, jotka ovat seuraavat: ”mitä tietoa tarvitaan”, ”mistä tieto hankitaan” ja ”miten se kerätään”. Näillä kysymyksillä saadaan vastaus tutkimusongelmaan. Tutkimustiedolla vastataan asetettuihin tutkimuskysymyksiin, ja tutkimusmenetelmää valitessa on hyvä tietää, että ratkaisujen tulee seurata tutkimusongelmaa. (Kananen 2011, 20–21.)

Tutkimusaiheen valinta oli meille helppo, koska olimme kiinnostuneita saamaan tietoa kehittämämme toiminnallisen vuorovaikutuskansion sisällön vaikuttavuudesta Kainuun perhetyössä. Tutkimuksemme alkoi suunnittelulla ja aikaisempiin tutkimuksiin tutustumisella. Perehdyimme opinnäytetyömme aiheeseen lukemalla perhetyöhön liittyvää kirjallisuutta. Tutkimuksemme tekemistä varten saimme tutkimusluvan hallintoylilääkäriltä (liite 3). Näin olimme tehneet pohjatyön ja pystyimme aloittamaan varsinaisen tutkimuksen.

7.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivista tutkimusta sanotaan luonnontieteelliseksi, positivistiseksi tutkimukseksi (David & Sutton 2011, 204). Tutkimussuunta edustaa tiedetraditioitaan galileista näkökulmaa, jossa inhimillinen toiminta rinnastetaan muun luonnon toimintaan ja näin sitä voidaan tutkia yhtä objektiivisesti kuin muitakin luonnon kohteita. Tieto perustuu havaittaviin invariansseihin eli muuttumattomuuteen ja on kuvaamista ja selittämistä. Tutkimus lähtee empiriasta eli kokemuksesta ja päättyy teoriaan. Tiedon lopullisena kriteerinä on empiria, jota vasten tarkastellaan, vastaako totuutena esitetty käsitys empiriaa. (Hirsjärvi 1985, 65.)

Kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta käytetään hyvin usein yhteiskunnallisten ilmiöiden selvittämiseen, eli tutkimuksella selvitetään olemassa olevaa tilannetta. Määrällisellä tutkimuksella yritetään vastata kysymyksiin ”mikä”, ”missä”, ”kuinka paljon” tai ”miten usein”. Tutkimuksella selvitetään tutkittavassa ilmiössä tapahtuneita muutoksia tai eri asioiden välisiä riippuvuuksia tai antamaan yleinen kuva muuttujien (mitattavat ominaisuudet) välillä olevista eroista ja suhteista. Muuttuja voi olla esimerkiksi henkilöä koskeva ominaisuus, asia tai toiminta (mielipide, ammatti, sukupuoli) ja se on asia, josta tutkimuksessa halutaan saada tietoa. Mittari on määrällisessä tutki-

muksessa väline, joka mahdollistaa määrällisen tiedon tai määrälliseen tietoon muuttavan sanallisen tiedon tutkittavasta ilmiöstä. Määrällisen tutkimuksen mittareita ovat havainnointilomake, haastattelulomake ja kyselylomake. Määrällisessä tutkimuksessa tutkittavia ilmiöitä kuvataan numeerisen tiedon pohjalta ja aineistosta saatuja tuloksia yleistetään tutkittuja havaintoyksikköjä suurempaan joukkoon tilastollisen päättelyn avulla. (Heikkilä 2008, 16–17; Vilka 2007, 13–14.)

Tutkimukseen valitsimme kvantitatiivisen eli määrällisen lähestymistavan. Määrällisen tutkimuksen keskeisiä periaatteita ovat muiden muassa aiempien tutkimusten pohjalta tehdyt johtopäätökset ja teoriat, hypoteesien esittäminen, viitekehysten käsitteiden määrittely sekä aineiston keruu. Kvantitatiivisesta tutkimuksesta saatu aineisto soveltuu määrälliseen ja numeraaliseen mittaamiseen. Aineisto voidaan muuttaa taulukoiksi sekä tilastollisesti käsiteltävään muotoon. (Hirsjärvi ym. 2002, 129–130.) Opin näytetyötä analysoidessamme, kuvaamme millä tavalla eri asiat liittyvät toisiinsa tai miten ne eroavat toisistaan (ks. Vilka 2007, 14).

Hyvän kvantitatiivisen tutkimuksen perusvaatimuksia ovat pätevyys, luotettavuus, puolueettomuus, tehokkuus ja taloudellisuus, avoimuus, tietosuoja, hyödyllisyys ja käyttökelpoisuus sekä sopiva aikataulu (Heikkilä 2008, 29–32). Päädyimme kvantitatiiviseen lähestymistapaan, koska halusimme tavoittaa kohdejoukkona olevat perheyön työntekijät laajalta alueelta Kainuusta. He pystyivät vastaamaan tutkimuskysymyksiimme internetissä heille sopivana ajankohtana. Tämä säästi myös meidän tutkijoiden aikaa ja kustannuksia tutkimusaineiston keräämisessä. Saatua aineistoa oli helppo käsitellä Webropol-ohjelmalla. Toteuttamalla tutkimus määrällisenä tutkimuksena pystyimme myös huomioimaan tutkimuseettiset näkökohdat ja noudattamaan henkilötietolakia (1999/523). Tässä laissa on määritelty kaikkea henkilötietojen keräämistä, käsittelyä ja arkistointia koskevia asiat. (Henkilötietolaki L 1999/523.)

Halusimme saada tutkimuksestamme mahdollisimman objektiivista ja luotettavaa tietoa. Tutkimuksen objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi tutkijan vaihtaminen ei muuta objektiivisen tutkimuksen tuloksia eikä tutkija saa antaa omien mielipiteiden, poliittisten tai moraalisten vakaumusten vaikuttaa tutkimusprosessiin. (Heikkilä 2008, 31.) Tutkijan vaihtuminen ei olisi vaikuttanut saamiimme tutkimustuloksiin, ja valitsemalla kvantitatiivisen menetelmän pystyimme neutralisoimaan omien mielipiteiden ja moraalisen vakaumuksen vaikutuksen mahdollisimman vähäiseksi.

7.2 Aineistonkeruumenetelmänä kyselylomake

Kun tutkija valitsee kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän, voi tutkimusaineistoa kerätä joko kyselylomakkeella, systemaattisella havainnoinnilla tai valmiista rekistereistä ja tilastoista. Määrällisessä tutkimusmenetelmässä on käytetty yleisimmin aineistonkeruumenetelmänä kyselylomaketta. Tästä aineistonkeruumenetelmästä voidaan käyttää nimitystä postikysely, informoitu kysely tai joukkokysely (gallup). (Vilkkä 2005, 73.)

Kysely soveltuu erinomaisesti aineiston keruutavaksi, jos tutkittavat ovat hajallaan tai heitä on paljon. Kyselylomaketta käytetään myös, jos halutaan saada selville hyvin henkilökohtaisia asioita, kuten ihmisen koettu terveys, itsehoito tai ansiotulot. Lomakkeen etuna on lisäksi se, että vastaajat jäävät aina tuntemattomiksi. Haittapuolina pidetään vastausprosentin alhaisuutta, ja tällöin puhutaan tutkimusaineiston kadosta. (Vilkkä 2005, 74; 2007, 28.)

Kyselytutkimuksessa kysymysten muoto on standardoitu eli vakio. Standardoidulla kysymyksellä tarkoitetaan sitä, että kaikilta kysymykseen vastaajilta kysytään samat asiat, samassa järjestyksessä ja samalla tavalla. Tutkimukseen osallistuva vastaaja lukee itse kysymykset ja vastaa niihin myös itse. Kyselylomaketta käytetään tutkimuksessa, jos havaintoyksiköt ovat ihmisiä ja halutaan saada selville mielipiteitä, asenteita, ominaisuuksia tai käyttäytymisen syitä. Kysely voidaan toteuttaa sekä postitse paperisena kyselylomakkeena, jonka mukana on valmiiksi maksettu vastauskuori, tai lähettää se vastaajille internetissä. (Vilkkä 2007, 28.) Sähköisessä kyselylomakkeessa kysymyksiä voi olla enemmänkin, koska tutkittavat voivat vastata kyselyyn heille sopivana ajankohtana, jolloin heillä on vastaamiseen riittävästi aikaa. (Hirsjärvi ym. 2002, 82).

Tutkimusluvan (liite 3) saatuamme lähetimme perhetyöhön saatekirjeen (liite 4). Kerroimme siinä, mitä tutkimuksella selvitetään, miten tutkimusaineistoa kerätään, kuinka tutkimus kestää ja ketkä tutkimusta tekevät. Samanaikaisesti ryhdyimme myös suunnittelemaan kyselylomaketta (liite 5), joka valmistui kesän 2013 aikana. Kyselylomakkeessa käytettiin lähinnä monivalintakysymyksiä, joista saatujen vastausten luokittelu määrällisesti oli helppoa. Avoimilla kysymyksillä saimme tarkempia määrittelyjä ja selvennyksiä lomakkeen strukturoituihin kysymyksiin. Näin ollen avointen

kysymysten vastaukset voivat avata enemmän vastaajien kokemuksia toiminnallisen menetelmän käytöstä kotiin tehtävässä perhetyössä.

Kyselylomake (liite 5) koostui kolmesta osiosta. Ensimmäisessä osiossa halusimme selvittää tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden koulutuksen ja perheiden taustatiedot. Toisessa osiossa halusimme tietää, miten perheet hyötyivät toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä. Lomakkeen kolmannessa osiossa halusimme kuulla työntekijöiden kokemuksia toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä.

Ennen kyselylomakkeen lähettämistä vastaajille testasimme sitä hyvin monipuolisesti erilaisissa työyhteisöissä ja saadun palautteen perusteella kehitimme lomaketta edelleen. Tutkimuskysely lähetettiin vastaajille elokuussa 2013, ja tutkimus päättyi tammikuun 2014 lopussa. Tutkimus toteutettiin internetissä käyttäen sähköistä kysely- ja tiedonkeruu ohjelmaa Webropol. Valitsimme tutkimukseemme sähköisen kyselylomakkeen, koska sen etuina ovat suurenkin tutkimusaineiston kerääminen nopeasti ja vaivattomasti.

Tutkimuksessamme työntekijät vastasivat tutkimuskyselyyn kotikäyntien jälkeen. Kyselyyn vastattiin vain sähköisesti. Työntekijät vastasivat kysymyksiin, jos he olivat käyttäneet toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaaleja asiakasperheissä. Webropol-ohjelmasta seurasimme ajantasaista tutkimustulosten karttumista. Joulukuun 2013 alussa vastauksia oli kertynyt 27, joten laitoimme perhetyön työntekijöille sähköpostia. Kiitimme siihenastisesta yhteistyöstä ja mielenkiinnosta tutkimustamme kohtaan ja toivoimme saavamme lisää vastauksia toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön myötä. Aineiston kerääminen päättyi tammikuussa 2014, ja vastauksia kyselyyn tuli yhteensä 35. Vastausten todella vähäinen määrä ohjasi aineiston analyysiamme, joka näin ollen jää pelkästään kuvailun tasolle.

8 TUTKIMUSTULOKSET

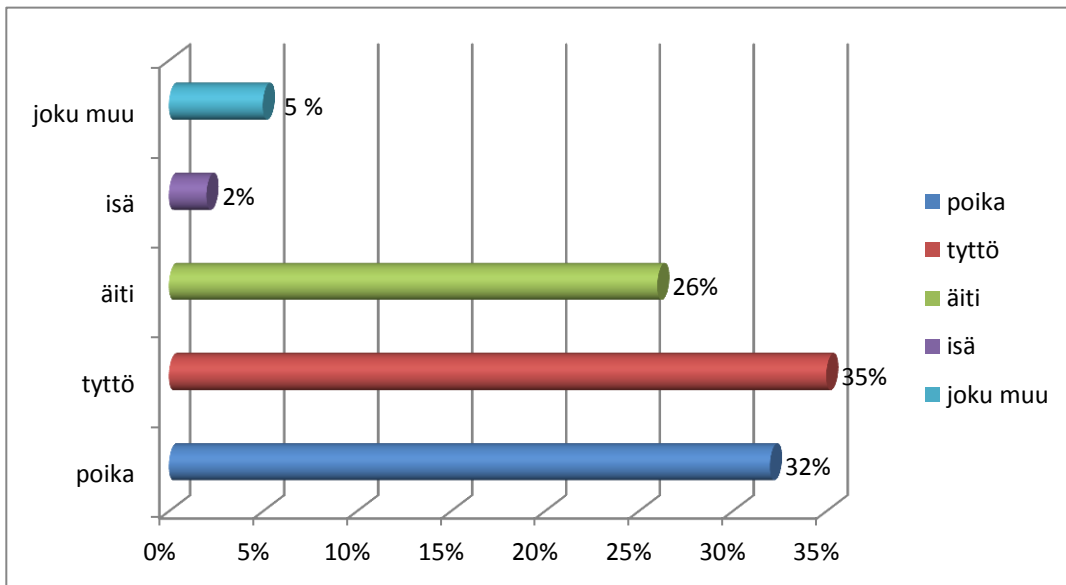
Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksen tuloksia. Aineiston analyysi perustuu pelkästään tulkinnalle ja tulokset ovat prosentteina ja vastaajien lukumäärinä. Tulokset esitetään taulukoilla ja kuvioilla, jotka havainnollistavat parhaiten vastauksia. Kyselylomakkeessa oli myös avoimia kysymyksiä, jotka ovat vastausten perusteella teemoiteltu kevyesti. Avoimista vastauksista olemme nostaneet esille suoria lainauksia, jotka mielestämme kuvaavat parhaiten vastaajien kokemuksia ja näkemyksiä.

8.1 Tutkimusjoukko

Tutkimukseen osallistuneet perhetyön työntekijät vastasivat kyselyyn 20 kertaa ja perheohjaajat 15 kertaa (n=35). Vastaajien asiakasperheistä yksinhuoltajaperheitä oli 16 eli lähes puolet. Ydinperheitä oli kymmenen, uusperheitä seitsemän ja monikulttuurisia perheitä kaksi (n=35).

Suurin osa kotiin tehtävän perhetyön asiakasperheistä oli lastensuojelun asiakkaana (21 perhettä, n=35). Noin kolmanneksen asiakkuus perustui ennaltaehkäisevään perhetyöhön (14 perhettä, n=35). Kotiin tehtävän perhetyön perheiden asiakkuudet vaihtelivat alle puolesta vuodesta yli vuoteen. Perheistä lähes puolella eli 18 perheellä asiakkuus oli kestänyt tutkimuksen suorittamisen aikana alle puoli vuotta. Yhdeksän perheen asiakkuus oli kestänyt alle vuoden ja yli vuoden kestäneitä asiakkuuksia oli kahdeksalla perheellä (n=35).

Seuraavan sivun kuviossa 3 kuvataan, ketkä perheenjäsenistä osallistuivat toimintaan. Perheen lapsista pojat osallistuivat (32 %), tytöt (35 %) ja äidit (26 %). Toimintaan osallistuneita isiä oli vähän (2 %), samoin muita kuin perheenjäseniä (5 %).

KUVIO 3. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttöön osallistuneet perheenjäsenet (n=35)

8.2 Perheiden hyöty toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä

Kyselyyn vastattiin perhetyön kotikäyntien jälkeen 35 kertaa. Toiminnallista vuorovaikutuskansiota oli käytetty kotikäynneillä 39 kertaa, koska työntekijät olivat käyttäneet joillakin kerroilla useampaa osiota. Taulukosta 1 nähdään, miten motivoituneita osallistujat olivat vuorovaikutuskansion toimintaan perhetyön työntekijän kanssa. Suurin osa oli erittäin motivoituneita tai hyvin motivoituneita toimintaan. Vaihtoehdossa ”hieman motivoituneita” oli kuusi vastausta, ja ”ei lainkaan motivoituneita” ei yhtään. Muistot ja arki -osiota ei ollut vastausten perusteella kertaakaan käytetty.

TAULUKKO 1. Toimintaan osallistuneiden perheiden motivoituneisuus (lukumäärinä)

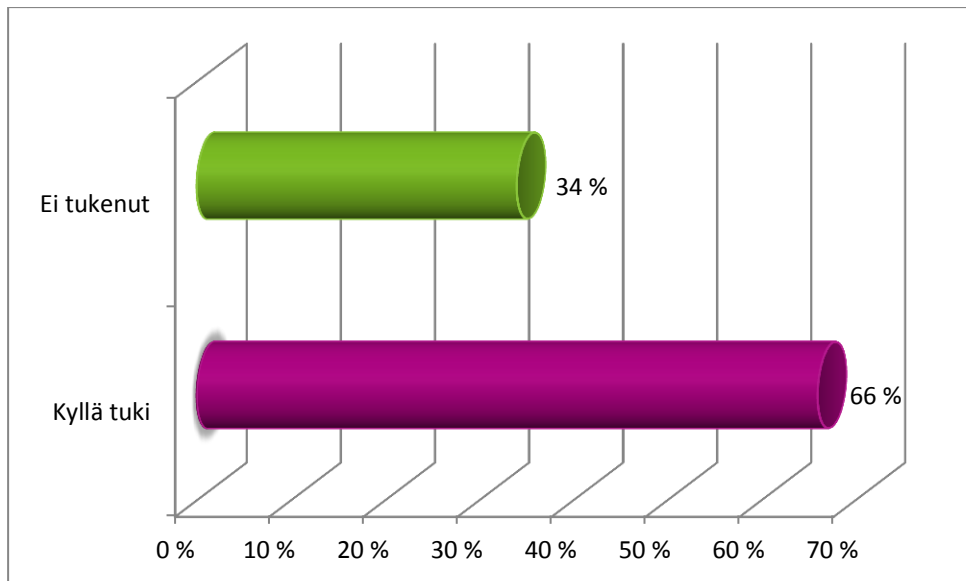
	Erittäin motivoituneita ja hyvin motivoituneita	Hieman motivoituneita	Ei lainkaan motivoituneita	Yhteensä
Liikunta	10	1	0	11
Muistot ja arki	0	0	0	0
Kodintoimet	3	0	0	3
Pulmatehtävät	4	1	0	5
Lorut ja riimit	16	4	0	20
Yhteensä	33	6	0	39

Kuviosta 4 tulee hyvin esille, että lähes kaksikolmasosaa työntekijöistä koki leikkien ja harjoitteiden tukeneen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Avoimella kysymyksellä saatiin tietoa työntekijöiden näkemyksiä siitä, miten perheet olivat kokeneet toiminnalliset vuorovaikutustilanteet ja millaisia olivat niistä saadut kokemukset. Vastauksista nousi voimakas innostuminen toiminnallisuuteen, ja perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen merkitys korostui. Vaikka isät eivät näkyneet tutkimuksessa, niin molempien vanhempien osallisuus koettiin kannustavana ja toimintaa tukevana.

Työntekijät nostivat esille avoimien kysymysten vastauksissa perheiden positiiviset kokemukset yhdessä tekemisestä, motivoituneisuudesta ja rohkaisevasta ilmapiiristä. Lorut ja riimit -osiossa koettiin kannustusta ja onnistumisen kokemuksia. Liikunta -osion menetelmät saivat muun muassa muistelemaan perheenjäsenten omaa lapsuutta. Kodin toimet -osiossa saatiin aikaan positiivista vuorovaikutusta, hymyä ja mukavaa yhdessäoloa. Pulmatehtävät -osiossa saatiin aikaan juttelua arvoituksista.

Perhetyöntekijät kertoivat seuraavanlaisia esimerkkejä toiminnallisen vuorovaikutuskansion eri työmenetelmistä, joilla oli suorainen yhteys toiminnallisen vuorovaikutuskansion osioihin. Yhden vastaajan kertomus onnistumisen kokemuksesta: ”Äiti ja tytär eivät aiemmin olleet valmistaneet ruokaa yhdessä. Molemmille kerta oli siis ensimmäinen, mutta he olivat selvästi innostuneita yhteisestä tekemisestä.” Myös seuraavista vastauksista välittyy hyvä tekemisen tarkoitus: ”Saatiin äidin ja pojan välille tälle päivälle positiivista vuorovaikutusta: hymyä, kannustusta, mukavaa yhdessäoloa, onnistumisen kokemusta molemmille. ”Isä ja äiti kannustivat hernepussin pysymistä pään päällä tms. He myös rajasivat leikin riehaantumista.”

Avoimella kysymyksellä tarkennettiin myös vanhempien omia lapsuudenaikaisia kokemuksia toiminnallisuudesta omien vanhempiansa kanssa. Avoimia vastauksia tuli yhteensä seitsemän, ja niissä oli seuraavia kokemuksia: ”Paperilentokone, joita teimme samalla kerralla myös.” ”Äiti kertoi, että on tehnyt aikaisemminkin samaa ruokaa, vähän mukaillen.” ”Äiti muisteli omaa lukemisen opettelua.” ”Äidin omia jumppakokemuksia.” ”Juttelua arvoituksista.” ”Äiti muisti kottikärryleikin, jonka ohjasi tyttölle.” Kuten esimerkistä näkyy, niin vanhempien mieleen nousseet toiminnalliset hetket ovat olleet moninaisia. Suurin osa toimintaan osallistuneista vanhemmista (78 %) ei tuonut esille omia lapsuudenaikaisia kokemuksia. Vastaajista (22 %) kertoi, että vanhemmilla itsellään oli omia lapsuudenaikaisia toiminnallisia kokemuksia vanhempiensa kanssa.

KUVIO 4. Leikkien ja harjoitteiden tuki lapsen ja vanhemman vuorovaikutukselle (n=35)

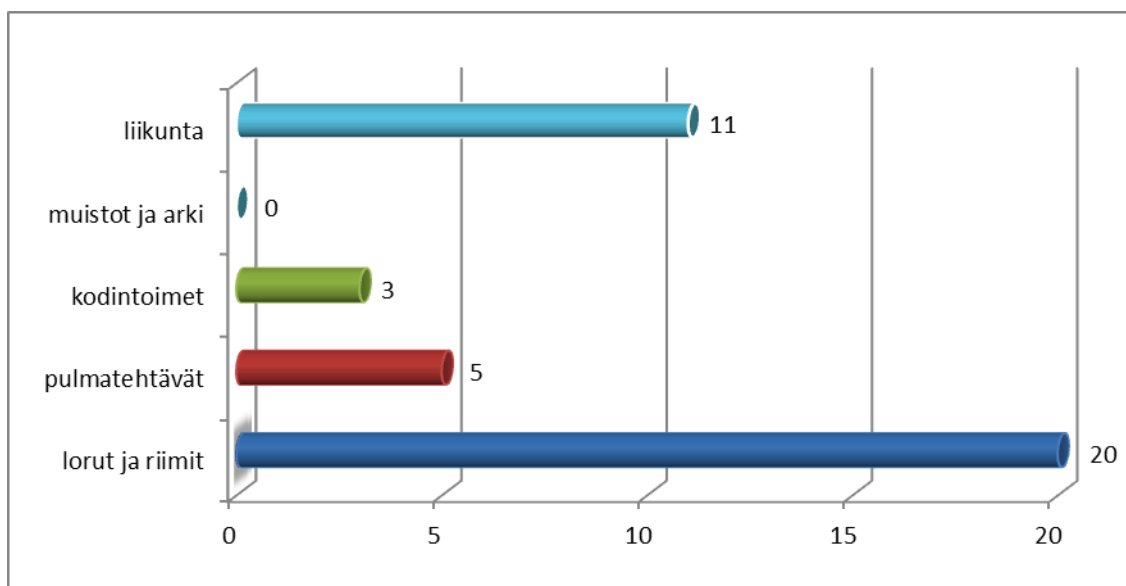
8.3 Työntekijöiden kokemukset toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä

Perhetyöntekijät ja -ohjaajat olivat käyttäneet 21 kertaa toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaalia ennenkin työssään, ja kahdeksalle työntekijälle vuorovaikutuskansion materiaalit olivat uusia. Kuviosta 5 selviää, että 20 työntekijää oli käyttänyt työssään toiminnallisista menetelmistä eniten loruja ja riimejä -osiota. Vastaajista 11 oli käyttänyt liikunta -osiota. Viisi työntekijää oli käyttänyt pulmatehtävät -osiota ja kolme kodintoimi -osiota. Työntekijät eivät olleet käyttäneet lainkaan muistot ja arki -osiota.

Avoimella kysymyksellä saimme 26 vastausta, mitä toiminnallista menetelmää käytettiin. Loru- ja riimikorteista käytettiin eniten lorupussia, merirosvojen lokipäiväkirjakortteja, merirosvoarvoituksia ja -riimejä. ”Jakaannuimme pareiksi, jolloin molemmilla lapsilla oli oma aikuinen, kenen kanssa tutki kuvia ja kuunteli lokimerkintöjä”. ”Lorupussin lorut innostivat myös loruilun jälkeen leikkimään lorussa olevilla kuvilla. Tuli hyvää vuoropuhelua lapsen kanssa”.

Liikunta -osiosta käytettiin eniten formula-auton askartelua ja sillä tehtävää kilpa-ajoa. Osioon sisältyi myös erilaista pelaamista ja innovoimista. Innovointi tuli esille, kun sanomalehdistä askarrettiin peliin omat mailat ja pallot. Pelin aikana ja sen jälkeen lapset keksivät lisää, mitä kaikkea sanomalehtipallolla ja -mailoilla voi tehdä. Osioon sisältyi myös tasapainoharjoittelua hernepussin ja tyynyn kanssa. Yksi vastaaja kertoi perheen äidin osallistuneen toimintaan keksimällä lisää leikkejä. Liikunta-osiosta oli käytetty lisäksi erilaisia liikunta- ja jumppakortteja.

Kodin toimet -osiosta avoimeen kysymykseen tuli kolme vastausta, joiden sisältö keskittyi pelkästään ruoanlaittoon. Vastauksista ei selvinnyt, mitä ruokaa oli tehty ja keitä oli osallistunut ruoanlaittoon. Avoimista vastauksista ei myöskään ilmennyt, mitä pulmatehtäviä oli käytetty tai kuka niihin oli osallistunut.

KUVIO 5. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttö (n=39)

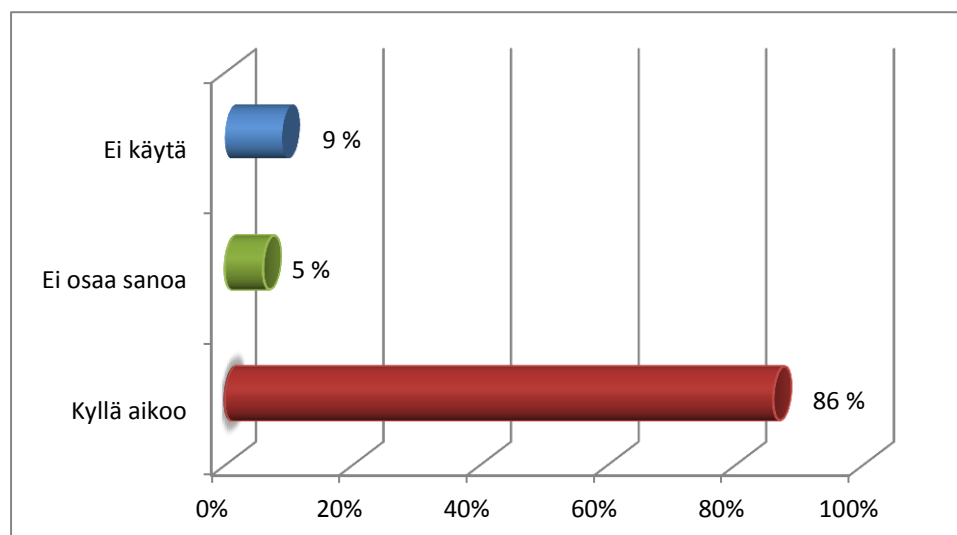
Kyselyssä selvitettiin myös toiminnallisen vuorovaikutuskansion ohjeistuksen selkeyttä. Seuraavan sivun taulukosta 2 voidaan todeta, että toiminnallisen vuorovaikutuskansion ohjeet olivat työntekijöiden (n=20) mielestä joko ”erittäin selkeät” tai ”melko selkeät” (39 vastausta). Muistot ja arki -osion toimintaohjeiden selkeyttä ei voida tulkitella, koska perhetyön työntekijät eivät olleet käyttäneet tätä osiota.

TAULUKKO 2. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion toimintaohjeiden selkeys (lukumäärinä)

	Erittäin selkeät tai melko selkeät	Ei kovin selkeät	Ei lainkaan selkeät	Yhteensä
Liikunta	11	0	0	11
Muistot ja arki	0	0	0	0
Kodintoimet	3	0	0	3
Pulmatehtävät	5	0	0	5
Lorut ja riimit	20	0	0	20
Yhteensä	39	0	0	39

Työntekijöillä oli mahdollisuus jättää toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaalia perheeseen. Yli puolet (57 %, n=20) ei jättänyt sen materiaalia perheeseen. Toiminnallista materiaalia jäi vain osalle perheitä (21 %, n=35). Työntekijät jättivät perheeseen sanomalehdistä tehtyjä ohjeita, ruoan valmistusohjeita, pulmatehtävien sekä formula-auton askarteluohjeita. Se miksi kansion materiaalia ei jätetty perheeseen, ei selvinnyt kyselystä.

Perhetyöntekijöistä (86 %, n=20) aikoo käyttää toiminnallista vuorovaikutuskansiota uudelleen saman perheen kanssa (kuvio 6). Perhetyön työntekijöistä (9 %, n=20) totesi, ettei aio käyttää enää kansiota, koska työ oli päättynyt kyseisen perheen kohdalla. Vain pieni osa vastaajista (5 %, n=20) ei osannut kertoa kansion jatkokäytöstä.

KUVIO 6. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion jatkokäyttö (n=20)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa tietoa kehittämämme toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä alle kouluikäisten lasten perheissä Kainuun kotiin tehtävässä perhetyössä. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös selvittää Kainuun perhetyön työntekijöiden kokemuksia toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaalin käytöstä perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa. Tutkimuksemme analysointivaiheessa haasteeksi nousi tutkimusaineiston vähäinen määrä (n=35), joten tulokset ovat vain kuvailevalla tasolla, minkä johdosta tutkimuksen luotettavuus ja yleistettävyyttä heikentyi.

Vastaamme johtopäätöksissä asettamiimme yksityiskohtaisiin tutkimuskysymyksiin. Johtopäätösosion lopussa vastaamme tutkimuksemme tavoitteeseen ja tarkoitukseen. Tutkimuskysymyksissä tiedusteltiin, miten toiminnallista vuorovaikutuskansiota käytettiin kotiin tehtävässä perhetyössä, ja miten perheet hyötyivät toiminnallisen vuorovaikutuskansion materiaalin käytöstä. Tutkimuksessa selvitettiin myös, miten perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön työssään.

9.1 Perheet ja työntekijät

Tutkimustuloksista tuli esille Kainuun kotiin tehtävän perhetyön asiakasperheiden monimuotoisuus. Perheet koostuivat ydinperheistä, uusperheistä, monikulttuurisista perheistä, ja lähes puolet asiakkaista oli yksinhuoltajaperheitä. Tämän tutkimuksen perusteella yksinhuoltajuus näyttäytyi yleisenä perhemuotona Kainuun perhetyössä. Suurin osa perheistä oli lastensuojeluasiakkaita, ja vain kolmannes oli ennaltaehkäisevän perhetyön perheitä. Vastausten perusteella ilmeni, että perheiden kirjo oli moninainen. Tutkimustulosten ja Kainuun perhetyön tilastotiedoissa on tullut esille ristiriitaa, sillä vuoden 2013 tilastojen mukaan Kainuun perhetyössä tehtiin enemmän ennaltaehkäisevää kuin lastensuojeluun perustuvaa perhetyötä. Tämän tutkimuksen mukaan lastensuojelun perhetyötä oli kuitenkin tehty enemmän kuin ennaltaehkäisevää perhetyötä alle kouluikäisten lasten perheissä. On kuitenkin vaikea sanoa, mistä tämä epä johdonmukaisuus tutkimuksen ja tilaston välillä voi johtua, sillä aineiston pienuus ei mahdollista tarkempaa ja syvällisempää pohdintaa.

Toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttöön osallistuivat työntekijöiden lisäksi perheen lapset ja äidit. Isien osallistuminen toimintaan oli vähäistä. Isien vähyyttä selvit-

tävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että melkein puolet toimintaan osallistuneista perheistä oli yksinhuoltajaperheitä. Toiminnallista vuorovaikutuskansiota käytettiin perheen vuorovaikutustilanteiden parantamiseen leikeillä ja harjoitteilla.

Liikunta sekä loru- ja riimikortit olivat perheissä käytetyimpiä työmenetelmiä. Muista kansion toiminnallisista menetelmistä oli käytetty pulmatehtävä- ja kodintoimiosiota. Työntekijät eivät olleet käyttäneet lainkaan muistot ja arki -osiota. Avointen kysymysten vastauksista ei selvinnyt, miksi työntekijät eivät sitä olleet käyttäneet. Myllärniemi (2007, 31) toteaa, että on myös tilanteita, joissa asiakkailla ei ole keskustelu- ja itseanalysointitaitoja tai voimavaroja käsitellä esimerkiksi omaa vanhemmuuttaan. Tällöin työmenetelmäksi voidaan valita toiminnallisuus, ja silloin sosiaalinen toimintakyky on myös asiakkaan motivaation ja yhteistyön lisäksi onnistuneen perhetyön edellytys. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että työntekijät ovat toimintaa valitessaan osanneet arvioida oikein perheen tilanteen ja heidän voimavaransa, koska avoimista kysymyksistä tuli selkeästi esille perheiden innostuneisuus toiminnallisuuteen ja yhdessä tekemiseen.

Lähes kaikki työntekijät pitivät toimintaohjeita selkeinä. Muistot ja arki -osion käyttämättömyys ei siis johtunut toimintaohjeista. Osion käyttämättömyyden syyt eivät tulleet esille tutkimuksessamme. Ehkä selittävänä tekijänä voidaan pitää sitä, ettei puolen vuoden aikana perheissä noussut tarvetta tämän tyyppiselle toiminnalle.

9.2 Perheiden kokemuksia toiminnallisuudesta

Tutkimustulokset perustuvat työntekijöiden näkemyksiin kokemuksista, joita perheillä oli toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä. Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että perheet olivat motivoituneita kaikista käytetyistä toiminnallisista osioista. Paaso (2010, 27) korostaa, että työntekijän tulee ottaa työmenetelmistä käyttöön kulloiseenkin asiakastilanteeseen soveltuvia välineitä. Näin saadaan molemminpuolinen luottamus, tunneyhteys ja motivaatio työskentelyyn. Ilman luottamuksellista suhdetta ei ole mahdollisuutta päästä tasavertaiseen vuorovaikutussuhteeseen asiakkaan kanssa (Mönkkönen 2007, 89).

Tässä tutkimuksessa työntekijöiden mielestä reilusti yli puolet perheistä koki leikkien ja harjoitteiden tukeneen perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Avoimista kysymyksistä selvisi perheiden innostuneisuus toiminnallisuuteen ja yhdessä tekemiseen. Kuusrainen (2002, 62) toteaa tutkimuksessaan, että perhetyössä toiminnallisuudella haetaan ennen kaikkea myönteisiä kokemuksia. Toiminnassa syntyvä vuorovaikutus ja positiivinen ilmapiiri auttavat muutosprosessin etenemisessä. Toiminnasta saadut kokemukset ja elämykset voivat olla merkittäviä oppimiskokemuksia, jotka säilyvät osallistujien mielessä pitkään. Niillä on myös merkitystä tiedollisten ja sosiaalisten taitojen oppimisessa. Tutkimustulostemme mukaan suurin osa vanhemmista ei tuonut esille omia lapsuudenaikaisia kokemuksiaan.

9.3 Työntekijöiden kokemukset toiminnallisuudesta

Perhetyössä työntekijä tukee perheenjäseniä tavoitteellisesti huomioiden heidän voimavaransa. Tuki voi olla viestimistä kuvien, musiikin ja kehon kielellä tai muulla luovalla toiminnalla (Vilén ym. 2002, 21–24). Tutkimuksesta voimme todeta, että työntekijät olivat käyttäneet eniten liikuntaosiota sekä loru- ja riimikortteja. Työntekijän työmenetelmän valintaan on voinut vaikuttaa hänen ammatillisuutensa nähdä, mitkä toiminnalliset menetelmät soveltuvat parhaiten perheiden vuorovaikutuksen tukemiseen. Paaso (2010, 28) toteaa, että jos työntekijä ei ole mieltynyt johonkin toimintaan, on hänen muistettava, että lapsi saattaa olla kuitenkin kiinnostunut asiasta. Olemme samaa mieltä Paason (2010, 28) kanssa siitä, että työntekijän oma kiinnostus ja motivaatio toimintaa kohtaan vaikuttavat myös toiminnan valintaan. Tästä voimme todeta, että työntekijät ovat osanneet valita perheisiin oikeat työmenetelmät vuorovaikutuksen tukemiseen.

Johtopäätöksenä tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että Kainuun perhetyöntekijät toivat esille perheiden innostuneisuuden ja motivoituneisuuden toiminnallisuuteen. Lisäksi Kainuun perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön hyödyllisenä työvälineenä perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa.

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tieteellisessä tutkimuksessa tulee arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Arvioimme tutkimuksellisen opinnäytetyömme luotettavuutta validiteetin eli pätevyyden ja reliabiliteetin eli pysyvyyden käsitteillä (ks. Hirsjärvi 2002, 123). Validiteetti tarkoittaa tutkimustulosten tarkkuutta, sitä, missä määrin tutkimuksessa tehdyt johtopäätökset vastaavat todellisuutta. Mitataanko ja tarkastellaanko sitä ilmiötä, jota sanotaan mitattavan? Validiteetti sisältää alakäsitteet ulkoinen ja sisäinen validiteetti. (Heikkilä 2008, 186.)

Tutkimuksemme sisäistä pätevyyttä voidaan pitää validina, koska opinnäytetyösämme saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme ja onnistuimme selvittämään sen, mikä oli tarkoituskin. Saimme selville, miten toiminnallista vuorovaikutuskansiota käytettiin, miten toiminnallisuus tuki perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta ja miten perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön Kainuun kotiin tehtävässä perhetyössä. Ulkoinen validiteetti mittaa, missä määrin työssä saatuja tuloksia voitaisiin yleistää muihin samankaltaisiin kohteisiin (Heikkilä 2008, 187). Opinnäytetyömme tutkimustulosten aineisto jäi niukaksi, joten sen yleistettävyyden ja sovellettavuuden on vähäinen.

Reliabiliteetti tarkoittaa sitä, miten luotettavasti ja toistettavasti käytetty mittaus- tai tutkimusmenetelmä mittaa haluttua ilmiötä. Mittauksen tai tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Satunnaiset mittausvirheet voivat johtua tutkijan, tutkittavan, aineiston käsittelyn tai mittarin aiheuttamista syistä. Mitä enemmän satunnaisia virheitä on, sitä heikompi on reliabiliteetti. (KAMK 2014.) Uusintamittauskaan ei takaa reliabiliteettia, koska perheiden elämäntilanteet muuttuvat ajan kuluessa (Kananen 2010, 129).

Kyselytutkimuksen näkökulmasta tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa se, kuinka hyvin tutkimuskysymykset on laadittu ja onko saatu vastaukset tutkimuskysymyksiin (Heikkilä 2008, 186). Opinnäytetyömme tutkimuskysymysten laatiminen oli suurimaksi osaksi onnistunutta. Tutkimustuloksia analysoidessamme huomasimme, että tutkimuskysymysten teemoittaminen olisi selkeyttänyt vastausten jaottelua. Kyselylomake esiteltiin useammalla henkilöllä, ja se todettiin silloin toimivaksi.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa riittävän suuri ja kattava vastausten määrä. Kohdejoukon suuruus ja vastausten määrä ei täyttänyt määrällisen tutkimuksen ominaisuuksia. Tutkimuksella saimme selville, miten toiminnallisuus tuki perheiden vuorovaikutusta. Vastausten vähälukuisuuden takia, emme voineet luotettavasti mitata eri asioiden välisiä riippuvuuksia tai antaa yleistä kuvaa mitattavien ominaisuuksien välillä olevista eroista ja suhteista. Tutkimustulosten pieni vastausprosentti muutti tulosten analysoinnin kuvailevalle tasolle. (ks. Vilka 2007, 13–14.)

Tutkimusta tehdessä tulee noudattaa tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkijan on toimitettava koko tutkimusprosessin ajan joustavasti, vilpittömästi, avoimesti, rehellisesti ja tutkimushenkilöitä kunnioittavasti. Tutkijan on noudatettava toimeksiantajan kanssa tehtyä tutkimussopimusta. (Lapin yliopisto 2009, 5.) Ennen tutkimusaineiston keräämistä tutkijan tulee ilmoittaa tutkimukseen osallistujille, mihin tarkoitukseen aineistoa käytetään ja ketkä tutkimusta tekevät (Kuula 2006, 99). Tutkimusluvan saatuaamme kirjoitimme Kainuun perhetyön työntekijöille saatekirjeen (liite 4). Kerroimme siinä, mitä tutkitaan, miten aineistoa kerätään, tutkimuksen keston ja ketkä tutkimusta tekevät.

Tutkija on vastuussa siitä, että tutkimukseen osallistuvien yksityisyyttä ei loukata. Pystyimme varmistamaan perhetyön työntekijöiden ja asiakasperheiden anonymiteetin, emmekä saaneet missään vaiheessa tietoon tutkittavien henkilötietoja. Tutkimuksemme osallistuminen oli vapaaehtoista, joten tutkittavilla oli mahdollisuus itse valita, osallistuivatko he tutkimukseen.

Tutkimuksen teon perusvaatimuksena on, ettei tutkimus saa aiheuttaa vahinkoa tutkimuskohteelle (Lapin yliopisto 2009, 6). Tutkijan tulee noudattaa myös henkilötietolakia (1999/523), jossa on määritelty henkilötietojen keräämistä, käsittelyä ja arkistointia koskevat asiat. Kainuun perhetyön työntekijät vastasivat tutkimukseen Internetin kautta. Tutkimusaineistomme kerääntyi Webropol-tietojärjestelmään, johon vain meillä tutkijoilla oli käyttäjätunnukset.

Opinnäytetyömme luotettavuus pohjautuu perhetyön työntekijöiden omiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Vastaamalla kyselyyn työntekijät ovat olleet osallisina tutkimustiedon tuottamisessa. Työntekijöiden vastaukset koskivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttöä alle kouluikäisten lasten perheissä.

11 POHDINTA

Kiinnostuksemme toiminnallisten menetelmien tutkimiseen perhetyössä syntyi omien opintojemme aikana. Opiskelumme on ollut työelämälaheista, yhteisöllistä toimintaa, jossa teoria ja käytäntö ovat integroituneena. Kehittämistehtävänä teimme toiminnallisen vuorovaikutuskansion perhetyöhön. Kajaanin perhetyö oli tyytyväinen kehittämäämme työmenetelmään, joten meille esitettiin toive kehittämistyön jatkamisesta tutkimuksellisena opinnäytteenä.

Tämä opinnäytetyötutkimus oli ensimmäinen määrällinen tutkimuksemme, ja olemme oppineet sen tekemisestä paljon. Tutkimuksemme aineisto jäi vähäisemmäksi kuin osasimme odottaa. Pohdimme lisäksi teemahaastattelun tekemistä perhetyössä, jotta olisimme saaneet syvällisempää tietoa opinnäytetyöhömmä. Aikataulullisesti se ei kuitenkaan ollut mahdollista.

Sosionomin työkenttä on laaja ja työnkuva monipuolinen. Tulevina sosionomeina meillä on valmiudet soveltaa työssämme erilaisia teoreettisia malleja ja työmenetelmiä sekä ottaa niitä käyttöömme. Opinnäytetyömme myötä olemme saaneet kokemusta tutkimuksen tekemisestä. Pienimuotoiset tutkimukset ja hankkeet kuuluvat sosionomin työhön, joten katsomme hyötyvämmä tästä työssämme. Meillä on nyt tietoa siitä, mitä hyötyä toiminnallisesta vuorovaikutuskansiosta on sekä työntekijöille että perheille ja miten sen sisältämiä menetelmiä käytetään perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa.

Opinnot ovat antaneet hyvää perustietoa sosiaalityöstä. Monialainen ja yhteisöllinen opiskelu on tuottanut meille hyviä oppimiskokemuksia ja -tuloksia. Olemme kehittyneet työskentelemään ryhmässä ja ottamaan vastuuta ryhmän toiminnasta. Yhteistyö Kajaanin perhetyön kanssa ammatillisen harjoittelun aikana on antanut realistisen kuvan työelämästä ja syventänyt ymmärrystämme opinnäytetyön tekemisestä. Koko opinnäytetyöprosessi on edistänyt ammatillista kasvuamme ja vahvistanut haluamme työskennellä lasten ja perheiden parissa.

Tutkimustuloksemme antavat toiminnallisten menetelmien käytöstä positiivisen vaikutelman Kainuun perhetyössä. Toiminnallisten menetelmien käyttö ei ole luontevaa kaikille, mutta meille molemmille toiminnallisuus on ollut luonteva tapa toimia lasten ja perheiden kanssa omassa työssämme. Opinnäytetyössämme saimme vahvistusta teorian tiedon ja tutkimustulosten myötä siitä, ettei toiminnallisuus ole pelkkää puuhastelua, vaan tavoitteellista toimintaa. Perhetyön näkökulmasta toiminnallisilla menetelmillä on mielestämme erittäin suuri merkitys vuorovaikutuksen tukemisessa ja sosiaalisten taitojen oppimisessa. Ne rikastuttavat keskustelutyötä konkreettisilla elämyksillä. Perhetyössä toiminnallisuudesta saadaan myönteisiä kokemuksia, jotka auttavat asiakasta muutosprosessin etenemisessä.

Perhetyössä käytetään yleisesti erilaisia työmenetelmiä. Perhetyön tärkein työväline on mielestämme työntekijä itse. Työntekijän ja asiakkaan aito dialoginen kohtaaminen ja työntekijän kuuntelemisen taito ovat perhetyössä tärkeitä elementtejä.

Tutkimustulosten mukaan Kainuun perhetyön työntekijät kokivat toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön hyödyllisenä työvälineenä perheiden vuorovaikutuksen tukemisessa. Työntekijöiden mukaan perheet olivat innostuneita ja motivoituneita toiminnallisista menetelmistä. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion työmenetelmien myötä yhdessä tekemisen ja kokemisen ilo lisääntyivät perheissä. Toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytön myötä myös työntekijöiden työn ilo lisääntyi. Työmenetelmistä voi valita sellaisen, jolla työntekijä voi parhaiten hyödyntää omaa osaamistaan ja omia vahvuuksiaan.

Toiminnallisen vuorovaikutuskansion hyödyntäminen ennaltaehkäisevässä perhetyössä voisi säästää sosiaalihuollon kustannuksia muun muassa lasten huostaanottojen vähenemisenä. Yhdessä tekemällä ja kokemalla saataisiin aikaan perheissä myönteisiä kokemuksia ja voimaantumista. Toiminnallisten työmenetelmien käyttäminen keskustelujen tukena lisäisi perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta.

Opinnäytetyössä tehdyn tutkimuksen myönteisten tulosten, ja työntekijöiden antaman positiivisen palautteen perusteella, Kainuun sote -kuntayhtymän perhetyön tulisi vahvistaa toiminnallisen vuorovaikutuskansion käyttöä työmenetelmänä. Opinnäytetyömme keskittyi työntekijän kokemuksiin toiminnallisen vuorovaikutuskansion käytöstä perhetyössä. Jatkotutkimuksena voisi tehdä kvalitatiivisen tutkimuksen perheiden näkökulmasta toiminnallisten menetelmien käytöstä perhetyössä. Toiminnallisena opinnäytetyönä olisi esimerkiksi päihdeäideille suunnattu ryhmätoiminta. Lisäksi

voisi tutkia Kainuun perhetyön kehittymistä vertaamalla sitä maantieteellisesti toiseen vastaavan kokoiseen alueeseen Suomessa.

LÄHTEET

- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 2002. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WS Bookwell Oy.
- David, M. & Sutton, C.D. 2011. *Social research: an introduction*. Los Angeles: SAGE.
- Grönros E.-R. 1996. *Perhepiirissä* [verkkojulkaisu]. Kotimaisten kielten keskus [viitattu 11.9.2014]. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2795>
- Heikkilä, T. 2008. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Heikkinen, K. & Laukkanen, M. 2005. *Se on tärkeää, siihen tulee pyrkiä. Kokemuksia ennaltaehkäisevän ja lastensuojelun perhetyön vaikuttavuudesta Kajaanissa*. Savonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Palveluohjaus. Opinnäytetyö.
- Henkilötietolaki ks. Laki henkilötietojen käsittelystä L 1999/523.
- Hirsjärvi, S. 1985. *Johdatus kasvatustieteisiin*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. *Tutki ja kirjoita*. 6.– 8. painos. Helsinki: Tammi.
- Hurting, J. & Laitinen, M. 2000. Kohtalokas kolmio: Perhe, paha ja ammattilaiset. *Janus* 3/2000, 249–265.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. *Osaamisen tuoteistaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. *Perheen parhaaksi – Perhetyön arkea*. Helsinki: Edita Prima.
- Kainuun sote 2013. *Ennaltaehkäisevä ja lastensuojelun perhetyö Kainuussa -esite*.
- Kainuun sote 2014. Perheasemat ja –keskukset kokoavat lapsiperheiden [verkkojulkaisu]. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: <http://sote.kainuu.fi/perhekeskukset>
- KAMK 2014. *Opinnäytetyökalupakki* [verkkojulkaisu]. Kajaanin ammattikorkeakoulu [viitattu: 16.10.2014] Saatavissa: <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinenmateriaali/Tukimateriaali/Luottavuus>
- Kananen, J. 2010. *Opinnäytetyön kirjoittamisen opas*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Kananen, J. 2011. *Kvantti: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kielijelppi 2010. Vuorovaikutus – puhumista ja kuuntelemista. Helsingin Yliopisto. [viitattu 13.9.2014]. Saatavissa:

<http://www.kielijelppi.fi/puheviestinta/vuorovaikutus-puhumista-ja-kuuntelemista>

Kuula, A. 2006. *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kuusrainen, T. 2002. *Toiminnallisuus lastensuojelun perhetyössä – Puuhastelua vai tavoitteellista toimintaa?* Pro gradu -tutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laki henkilötietojen käsittelystä L 1999/523. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 8.9.2014]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523#L2>

Laki kunnan sosiaalihuollosta L 1982/710. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 18.10.2014]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta L 1983/361. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 21.9.2014]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#P2>

Laki lastensuojelusta L 2007/417. Finlex. Lainsäädäntö [viitattu 23.10.2014].

Saatavissa:

[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)

Lapin yliopisto 2009. *Hyvä tieteellinen käytäntö – Lapin yliopiston tutkimuseettiset toimintaohjeet* [verkkojulkaisu]. Lapin yliopisto [viitattu 17.10.2014].

Saatavissa:

<http://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=072e1fb7-a53a-4ab5-b3d2-8068b95df7e4>

Laurén, V. 2009. *Perhetyön toteutuminen ja kehittäminen Kainuun maakunta- kuntayhtymän perhetyöntekijöiden näkökulmasta*. Kajaanin ammattikorkeakoulu, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Opinnäytetyö.

MLL 2014. Vanhempainnetti. *Kehittymistä vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa* [verkkosivu]. Mannerheimin lastensuojeluliitto [viitattu 31.8.2014].

Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/0_1-vuotias/vuorovaikutus/

Myllärniemi, A. 2007. *Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyössä toimintatutkimuksen valossa*. Soccan Heikki Waris -instituutti julkaisusarja 2007 [viitattu 15.4.2014]. Saatavissa:

http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf

Mönkkönen, K. 2007. *Vuorovaikutus: dialoginen asiakastyö*. Helsinki. Edita.

Noschis, A. 1999. Toiminnalliset menetelmät ja voimavarasuuntautunut työote kuntoutuksessa. *Kuntoutus* 2/1999, 22–30.

Nätkin, R. & Vuori, J. 2007. *Perhetyön tietoja kritiikki*. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. *Perhetyöntieto*. Tampere: Vastapaino, 7–38.

Ojala, T. & Uutela, A. 1993. *Rakentava vuorovaikutus*. Porvoo: WSOY.

Paaso, S.-A. (toim.) & Pesäpuu ry. 2010. *Mitä lapselle kuuluu? – Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen*. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Pietiläinen, E. & Seppälä, H. 2003. *Palveluohjaus asiakastyössä ja organisaatiossa*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Pouta, A. 2014. *Investoi varhain – Mitä edistävää työ on ja miten sitä tehdään?* [verkkojulkaisu]. THL [viitattu 18.10.2014]. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/THLfi/investoi-varhain-mit-edistv-ty-on-ja-miten-sit-tehdn?related=2>

Reijonen, M. 2014. Perhetyön käsikirja [verkkokirja]. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos [viitattu 11.9.2014]. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: WSOYpro.

Saari, H. 2008. *VARTU – varhain tukemalla turvallinen lapsuus toimintamalli perhetyöhön -hanke*. Loppuraportti. Kainuun maakunta ja kuntayhtymä [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: http://sote.kainuu.fi/general/Uploads_files/Julkaisut/Sarja%20d/d_15_vartuhanke_loppuraportti_060508.pdf

Saari, H. 2014. Kainuun perhetyöpäällikkö. Kajaani 15.10.2014. Haastattelu.

Savonia-ammattikorkeakoulu 2013, *Uudenlaista oppimista aikuiskoulutukseen -esite 2012*.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2003. *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY.

Sosiaaliportti 2013. Lastensuojelun käsikirja. Muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia [verkkojulkaisu]. THL [viitattu 13.9.2014]. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/muita-lasta-ja-perhetta-tukevia-palveluja-ja-tukitoimia>

THL 2014. Lastensuojelu 2012 – Tilastoraportti [verkkojulkaisu]. Terveys ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 18.10.2014]. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>

Tilastokeskus 2014. *Perheet* [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus [viitattu 12.5.2014]. Saatavissa: <http://www.tilastokeskus.fi/meta/til/perh.html>

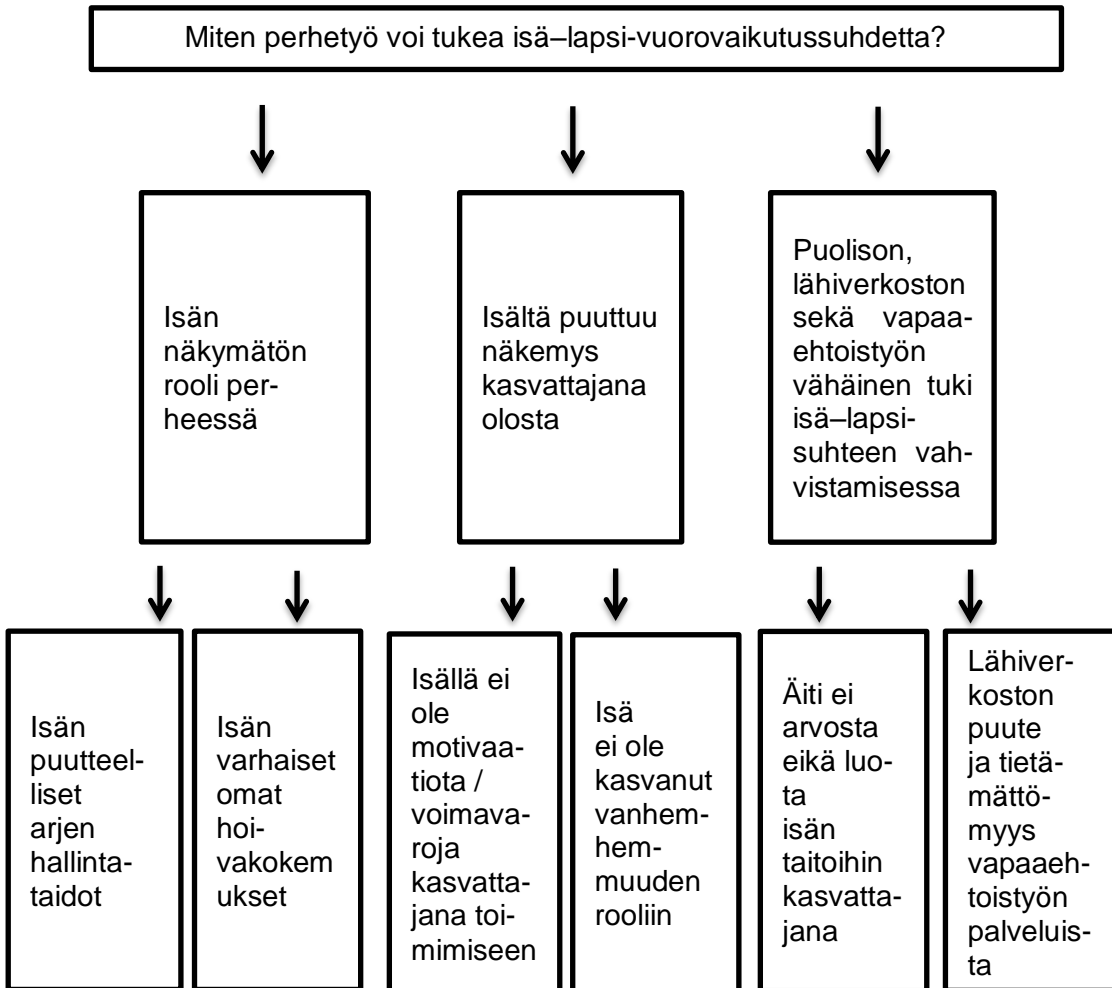
Unicef. 2014. The convention on the rights of the child 1989 [verkkojulkaisu]. Unicef [viitattu 19.10.2014]. Saatavissa: http://www.unicef.org/crc/index_30177.html

Urpanen-Raiskio, K. 2014. Kainuun perhetyön perheohjaaja. Kajaani 18.9.2014. Haastattelu.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. *Vuorovaikutuksellinen tukeminen*. Helsinki: WSOY.

- Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. *Vuorovaikutuksellinen tukeminen*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivèn, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. *Lapsuus erilainen elämänvaihe*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. *Kohtaamisia lapsiperheissä, menetelmiä perhetyöhön*. Helsinki: Kirjapaja.
- Vilkka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi
- Vilkka, H. 2007. *Tutki ja Mittaa, Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Tammi.
- Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.) 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Väinälä, A., Kärki, J. Suhonen, A. & Väyrynen, R. (toim.) 2010. *Selvitys palvelukohdaisista asiakastiedoista. Lastensuojelun kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä*. THL - Raportti 1/ 2010 [viitattu 14.9.2014]. Helsinki: Yliopistopaino. Saatavissa:
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80226/e526bd04-1025-4929-b156-4ca2d5a01f0c.pdf?sequence=1>
- Walden, A. 2006. *Muurinsärkijät – Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemisesta*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Kuopio.

ONGELMAPUU

Teemahaastattelurunko

1. Millainen näkemys sinulla on perhetyöntekijänä isän roolista perheessä tänä päivänä?

Apukysymykset:

- Millaiset tiedot ja taidot isillä on huolehtia omista lapsistaan?
- Millaiset vuorovaikutustaidot isillä on lastensa kanssa sinun havaintojesi perusteella?
- Miten mielestäsi isät arvostavat itseään perheenjäsenenä?
- Miten puoliset arvostavat toisiaan?

2. Millaista tukea isät tarvitsevat arjen hallinnassa?

Apukysymys:

- Miten motivoidaan ja vahvistetaan isän voimavaroja?

3. Millaisia hyviä käytäntöjä on jo ja mitä uutta pitäisi luoda vahvistamaan isä-lapsi suhdetta?

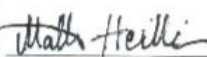

Apukysymykset:

- puolisoa hyödyntäen?
- lähiverkostoa hyödyntäen?

4. Millaista tietämystä sinulla on isien omasta lapsuudesta ja hoiva-kokemuksista?

Laatimispv. 7.6.2013

Tutkija	
Nimi <u>Minna Pietilä ja Marja-Leena Karvinen</u>	Puhelin <u>P. 0503792332 K. 0505626001</u>
Kotiosoite <u>M.P Päräsänsuontie 11 87250 Kajaani</u>	<u>M-L.K Rehjantie 5A2 87200 Kajaani</u>
Postinro ja -paikka _____	
Mihin tutkimuksen hallinnollinen lupa lähetetään? yllä mainittuihin osoitteisiin	
Tutkimusta koskevat tiedot	
Tutkimuksen nimi _____	
Perheen vuorovaikutuksen vahvistaminen toiminnallisuuden avulla Kajaanin perhetyössä/toimintakansion tutkimuksellinen _____	
Tutkimuksen toimeksiantaja / rahoittaja _____	
Kainuun sote -kuntayhtymä / perhetyö Kajaani	
Tutkimuksesta vastaava henkilö ja tutkimuspaikka (nimi, tutkinto, erikoistumisalat, yhteystiedot) _____	
Kristiina Kukkonen Savonia AMK/Iisalmen kampus/Sosiaalialan koulutusohjelma/sosionomi	
Tutkimuksen hallinnollinen lupa	Suostun tässä ilmoitetun tutkimustyön suorittamiseen Kainuun sote -kuntayhtymässä johtamani tulosalueen/vastuualueen / tulosityksikön mahdollisuuksien puitteissa. Mikäli kysymyksessä on kuntayhtymän / tulosalueiden/vastuualueiden yhteistyoprojekti, tarvitaan kaikkien ao. tahojen esimiesten allekirjoitus. Kainuun sote -kuntayhtymässä lausuntohakemuksen allekirjoittavat hallintoyliääkäri ja tutkimukseen osallistuvien tulosalueiden/ vastuualueiden esimiehet sekä tulosityksikön päällikkö.
Päiväys: <u>11.6.2013</u>	Päiväys: <u>10.6.2013</u>
	
Hallintoyliääkäri Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon -kuntayhtymä Nimen selvennys <u>Esa Ahonen</u>	Tulosalueen/ vastuualueen esimies Nimen selvennys <u>Matti Heikkinen</u> arvo/ammatti <u>perhepalvelujohtaja</u>
Päiväys: <u>10.6.2013</u>	Päiväys: <u>10.6.2013</u>
	
Tulosalueen/ vastuualueen esimies Nimen selvennys <u>Terttu Huttu-Juntunen</u> arvo/ammatti <u>vastuualuepäällikkö</u>	Tulosityksikön päällikkö Nimen selvennys <u>Helena Saari</u> arvo/ammatti <u>perhetyöpäällikkö</u>
<input type="button" value="Tyhjennä lomake"/> <input type="button" value="Tulosta lomake"/>	

Osoite
Urho Kekkosenkatu 2 - 4
87100 KAJAANI

Puhelin
08 815 61 / vaihde
Telefax
08 6155 4270

Y-tunnus
2496986-0

Pankki
Iban
FI08 8119 9710 0089 72
BIC DABAFIHH

Sähköpostiosoite
nimi.sukunimi@kainuu.fi

internet
www.kainuu.fi

Hei perhetyössä työskentelevä

Kajaanissa 17.6.2013

Olemme kaksi sosionomi (AMK) opiskelijaa Marja-Leena Karvinen ja Minna Pietilä, Iisalmen Savonian ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä Kainuun perhetyöhön, johon tutkimuksen aineistomateriaalin keräämiseksi olemme tehneet tiedonkeruulomakkeen Webropol -ohjelmalla Kainuun perhetyöntekijöille.

Opinnäytetyömme tutkimuksellisessa osiossa perhetyöntekijöiltä kerätään aineistoa 6 kuukauden ajan jokaisen kotikäynnin jälkeen, jolloin te olette käyttäneet tutkimuksen toiminnallista osiota. Aineiston analysointi tapahtuu Webropol -ohjelman kautta, jonka avulla aineiston raportointi tapahtuu.

Haluamme työntekijöille kyselyn vastaamisen mahdollisimman helpoksi ja aikaa säästäväksi. Perhetyöntekijöiden tietokoneiden työpöydälle asennetaan pikakuvake, jota kautta pääsette vastaamaan tiedonkeruulomakkeeseen. Toivomme, että olette mielellänne mukana tutkimuksessa ja kehittämässä perhetyötä vastaamaan tämän päivän perhetyön perheiden haasteisiin.

Pidämme uuden koulutuksen keskiviikkona 28.8.2013 klo 13–16, Vuorovaikutuksen toimintakansion ja tiedonkeruulomakkeen käytöstä, perhetyön seutupalaverissa, johon toivomme mahdollisimman runsasta osallistumista.

Yhteistyöterveisin

Marja-Leena Karvinen

Minna Pietilä

P. 050 5626001

P. 050 3792332

marja-leena.s.karvinen@edu.savonia.fi

minna.a.pietila@edu.savonia.fi

**Tiedonkeruulomake vuorovaikutuksen toimintakansion käytöstä,
Kainuun perhetyössä**

1. Mikä ammattinimike sinulla on?

- Perhetyöntekijä
- Perheohjaaja

2. Millainen asiakasperhe?

- Ydinperhe
- Yksinhuoltajaperhe
- Uusperhe
- Monikulttuurinen perhe

3. Oliko kyseessä

- Ennaltaehkäisevän perhetyönperhe
- Lastensuojeluperhe

4. Miten pitkään perhe on ollut asiakkaana?

- alle 6 kk
- alle 12 kk
- yli 12 kk

5. Oletko käyttänyt vuorovaikutuksen toimintakansioita aiemmin työssäsi?

- Kyllä
- En

6. Mitä osioita käytit?

- Liikunta
- Muistot ja arki
- Kodintoimet
- Pulmatehtävät
- Lorut ja riimit

7. Mitä toiminnallista tehtävää käytit perheessä?

8. Ketkä osallistuivat toimintaan?

Äiti

Isä

Tyttö

Poika

Joku muu, kuka?

9. Kuinka motivoituneita osallistujat olivat toimintaan?

	Erittäin motivoituneita	Hyvin motivoituneita	Hieman motivoituneita	Ei lainkaan motivoituneita
Liikunta	☐	☐	☐	☐
Muistot ja arki	☐	☐	☐	☐
Kodintoimet	☐	☐	☐	☐
Pulmatehtävät	☐	☐	☐	☐
Lorut ja riimit	☐	☐	☐	☐

10. Jos vastasit "Ei lainkaan motivoituneita", miksi?

11. Kuinka selkeät toimintaohjeet olivat?

	Erittäin selkeät	Melko selkeät	Ei kovin selkeät	Ei lainkaan selkeät
Liikunta	☐	☐	☐	☐
Muistot ja arki	☐	☐	☐	☐
Kodintoimet	☐	☐	☐	☐
Pulmatehtävät	☐	☐	☐	☐
Lorut ja riimit	☐	☐	☐	☐

12. Jos vastasit edelliseen, "Ei lainkaan selkeät", miksi?

13. Tukivatko leikit ja harjoitteet lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tällä kertaa?

- Kyllä
 Ei

14. Jos vastasit edelliseen Kyllä, miten näkyi?

15. Tuliko toiminnallisuudessa esille vanhempien omat lapsuudenaikaiset kokemukset?

- Kyllä
 Ei

16. Jos vastasit edelliseen Kyllä, niin millaisia muistoja vanhemmille tuli?

17. Jäikö perheeseen vuorovaikutuksen toimintakansion sisältömaterialiaa?

- Kyllä
 Ei
Mitä?

18. Aiotko käyttää vuorovaikutuksen toimintakansiota uudelleen tämän perheen kanssa?

- Kyllä
 En
 En osaa sanoa

19. Jos vastasit edelliseen EI, miksi

20. Muita huomioita
